

NOTAT

20.04.2022

HW/-

Vedr. Dansk Ornitologiske Forenings/BirdLife Danmarks faglige input til folderen 'Sammen om at hjælpe Viben', der er udarbejdet i fællesskab mellem DOF og SEGES som led i en fælles informationskampagne for Viber, igangsat af Landbrug & Fødevarer og DOF.

[Dette notat er en opdateret version af et tilsvarende tidligere notater af 17.04.19, 07.03.20 og 21.03.21]

Indhold

Indhold.....	1
Indledning.....	1
Hvor meget går Viben tilbage?	2
Hvorfor går Viben tilbage?	3
Habitat- og fødevalg hos Viber	3
Hvad betyder afgrødevalg, dyrkningsform og dyrkningsintensitet?	6
Hvor længe skal jordbehandling indstilles efter såning af vårsåede afgrøder?	9
Hvor langt vil en Vibe gå med sine unger?	10
Kan intensive driftsformer kompenseres med 'Vibe-plots', og hvor store skal de så være?.....	10
Kan tilbagegangen ikke bare tilskrives øget prædation?	15
Hvorfor holde afstande til hegn og skovbryn m.v. ved anlæg af Vibe-biotoper	21
Tiltrækker redeafmærkninger ikke blot ræven?	21
Regler og økonomi.....	22
Litteratur:.....	23

Indledning

Dette notat opsamler alle de referencer, der har ligget til grund for DOF's faglige input til folderen 'Sammen om at hjælpe Viben' og senere tilkomne. Det er tænkt som et opslagsværk, dersom brugerne af folderen skulle komme i tvivl om det faglige belæg for anbefalingerne, eller have behov for yderligere, understøttende litteratur.

Notat bygger videre på et fagligt review over international litteratur om Viber og agerbrug, udarbejdet af Mark Desholm, daværende chef for DOFs naturfaglige afdeling, og er blevet til i et samarbejde mellem denne og Niels Andersen, Henning Ettrup, Bo Svenning Petersen, Ole Thorup og Henrik Wejdling. 2020-opdateringen tillige med bidrag fra Søren Ring, Fugleværnsfonden.

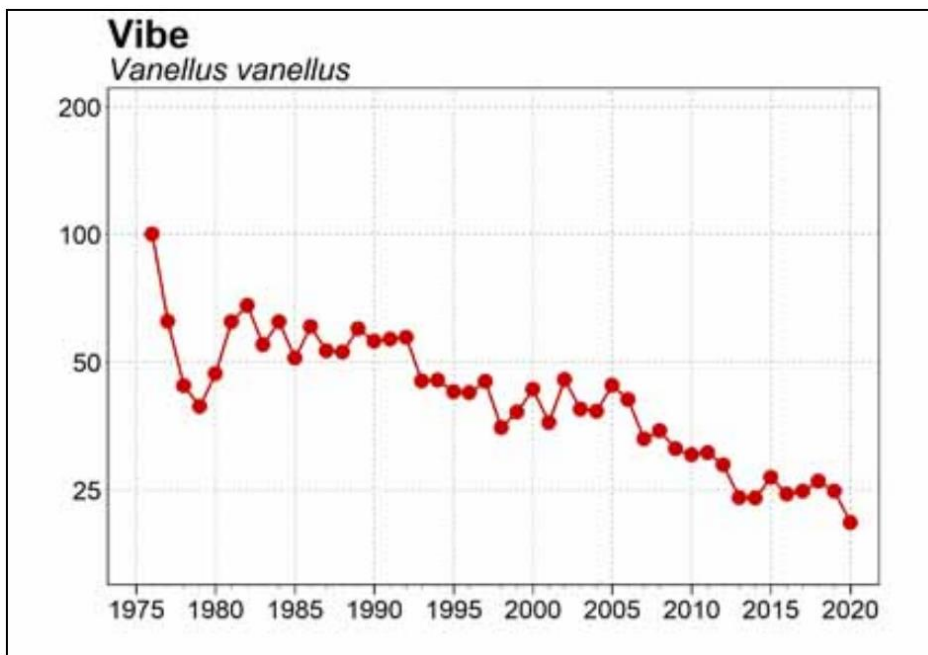
Notatet er bygget op efter 'Spørgsmål/Svar-princippet', og tager afsæt i typiske spørgsmål, der kan opstå ved læsning af Vibefolderens anbefalinger.

Ud over den citerede litteratur, er der i litteraturlisten også medtaget yderligere relevant litteratur om Viben og ikke mindst om forholdet mellem landbrugsdrift og Vibens ynglesucces m.v.

Hvor meget går Viben tilbage?

Den Europæiske Vibebestand er gået kraftigt tilbage med 55% fra 1980-2013, i Tyskland med over 3% per år i årene 1990-2009 (*Schmidt et al. 2017*), og her i Danmark viser DOF's punkttællinger en tilbagegang hos Vibebestanden på ca. 75% siden 1976. DOFs seneste store Atlas-undersøgelse (2014-2017) viser, at bestandsnedgangen nu også giver sig udtryk i en reel reduktion i udbredelsen. Ændringsindekset for Vibens udbredelse fra den første Atlasundersøgelse i 1971-1974 er således beregnet til -0,04 (*Vikstrøm & Moshøj et al. 2020*). Også det seneste europæiske fugleatlas viser reduktion i udbredelsen med et ændringsindeks beregnet på en lidt anden måde end det danske på -1,6 i f.t. den forrige Atlas-undersøgelse i 1997 (*Keller et al. 2020*). Med andre ord, det går rigtig skidt for Viberne i Europa i almindelighed og Danmark i særdeleshed.

Den seneste danske punkttællingsrapport, der dækker til og med yngleåret 2020 (*Eskildsen et al. 2021*) viser nedenstående udviklingsforløb i bestandsindekset for danske Viber:

Ynglefugleindekset for Vibe (fra *Eskildsen et al. (2021) p. 33*).

Den gennemsnitlige tilbagegang på langt sigt (1976-2019) er beregnet til -2,34 %/p.a., og i den seneste 10-årsperiode (2011-2020) til -3,01 %/p.a. – begge fald er signifikante ($p < 0,01$). Der er således tale om en accelererende, negativ udvikling. Den fortsatte bestandsnedgang, der overstiger 30% over de tre seneste Vibegenerationer (=27 år), førte til, at Viben blev rødlistet som VU (sårbar) ved den seneste revision af den danske rødliste i 2019 (*Moeslund et al. 2019*). Viben er også rødlistet som VU på den europæiske rødliste og tillige rødlistet som NT (næsten truet) på Verdensrødlisten – hvilket sidste har klassificeret den som SPEC 1-art (højeste klasse) på BirdLife Europas liste over *Species of European Conservation Concern*.

Thorup (2018) har opgjort bestandsudviklingen i absolutte tal og fundet, at det især er bestandene på dyrkede marker ('arable land'), der er gået tilbage, mens bestandene på strandenge synes stabile og bestandene på våde græslandslokaliteter i indlandet har undergået en moderat reduktion. Bestanden skønnedes i perioden 2009-2015 at ligge på i størrelsesordenen 25.500 par, heraf de 15.000 på markearealer. I dag (referenceår 2018) antages landsbestanden at ligge på 17.115 par (DCE, 2019), og stadig med agerlandsfuglene som dem, der er gået væsentligst ned (*Andersen, 2018*)

Hvorfor går Viben tilbage?

I England tilskrives et bestandsfald hos Viben på 45% tabet af heterogeniteten i agerlandet, øget brug af vinterafgrøder og øget gødskning af græsland (*RSPB Faktaark 1 og 2*). I Danmark har landbrugets praksis også ændret sig ganske drastisk siden 80'erne. Produktionen af svin og får er steget voldsomt, ligesom markerne i højere grad domineres af vinterafgrøder, raps og fodermajs (*Fox 2004*). Samtidig er antallet græssende kvæg faldet kraftigt, hvilket sammen med skiftet fra forårs- til vinterafgrøder nok er den mest markante ændring i agerlandet (*Fox 2004*) og dermed også for Viberne i nyere tid.

Viben yngler på enge (helst våde enge) med græs og på dyrkede marker i agerlandet. Generelt hersker der ifølge *Schmidt et al. (2017)* enighed om, at Vibernes tilbagegang på dyrkede marker skyldes:

- 1) at våde enge i nærheden af reden og fugtige lavninger på marker med reder drænes tørre,
- 2) et fald i dyrkning af Vibevenlige afgrøder (f.eks. vårsåede afgrøder),
- 3) ødelæggelse af æg og unger ved markbearbejdning og intensiv græsning, og
- 4) prædation.

Plard et al. (2020) har i et studie fundet, at hovedårsagen til Vibernes bestandsnedgange i to områder i hhv. Schleswig-Holstein og Holland i al væsentlig kan henføres til en meget lav ungeproduktion (således hhv. 0,55 og 0,46 udfløjne unger pr. par, hvor den beregnede produktion skal ligge på hhv. 0,76 og 0,91, hvis bestandene skal stabiliseres). Forfatterne konkluderer, at et vigtigt instrument til at vende udviklingen, ville være sikring af større inhomogenitet i mark- og græsfladerne, så højere vegetation (til dække) varierer med lav vegetation (til fouragering). Altså større fødeadgang for ungerne kombineret med lavere prædationstryk.

Dalgaard et al. (2020) angiver, at markaktiviteter, herunder jordbehandling, såning og pesticidbehandling, samt prædation er de primære årsager til dårlig ynglesucces hos Viber i landbrugsområder, og angiver med kilde i *Sheldon et al. (2005 og 2007)*, at virkemidler, der medfører reduktion i markaktiviteter og prædation, øger ynglesuccessen.

Habitat- og fødevalg hos Viber

Overordnet set handler det for Viberne om at finde et egnet sted til en fysisk placering af reden og et område som huser et stort antal invertebrater til ungerne. Optimalt set bør redehabitaten og ungeopfoeringshabitaten være den samme eller som minimum ligge så tæt på hinanden, at forældrefuglenes kan føre deres unger efter endt klækning fra reden til det egnede fourageringsområde. Der er i den internationale litteratur eksempler på, at Viben kan føre sine unger op til 1,2 km fra redested til egnet opfoeringssted, men det er en farefuld færd, så desto kortere desto bedre (se også afsnittet 'Hvor langt vil en Vibe gå med sine unger?').

I Tøndermarsken har DCE studeret vadefuglenes respons på genetablering af fugtighed på græsarealerne, og kunne her se en kraftig positiv respons fra flere arter inklusive Vibe (*Kahlert et al. 2007*). Og i et svensk studie valgte de adulte Viber at opføde deres unger på græsarealer, uafhængigt af om rede var placeret på græsarealer eller i landbrugsafgrøder (*Johansson & Blomqvist 1996*).

I et andet svensk studie (*Berg et al. 2002*), hvor genetablering af engdriften i et stort, midtsvensk mosaikområde (72% landbrug, hvoraf 12,9%-point var eng) fulgtes over en 10-årig periode, konstateredes det, at Viberne – i modsætning til eksempelvis Engpiber, Gul Vipstjert og Storspove - stort set *ikke* genindtog de restaurerede enge, der ved projektstart fremstod overgroede med pilekrat, men som blev ryddet og drevet med høslæt og/eller lavt græsningstryk, og som forårsoversvømmedes.

Genindvandringen udeblev på trods af at klækningssuccessen, hos de fugle der trods alt etablerede sig på engene, var højere.

I stedet foretrak Viberne arealer med bar jord, herunder omdriftsarealer med vårafgrøder og især brak med ingen eller sparsom vegetation.

Observationerne førte til, at forskerne anbefalede fire veje til at forbedring af forholdene for Viber i områder med enge forvaltet efter lavintensive principper, nemlig:

- 1) etablering af brakarealer med sparsom eller ingen vegetation (årlig efterårs-kultivering) op til de ekstensivt forvaltede enge,
- 2) etablering af pletter med kort vegetation på enge med høslæt (ved supplerende slæt eller efter-græsning sidst på sæsonen),
- 3) øgning af græsningstrykket på de tidvist oversvømmede enge mhp. at opnå lavere vegetation og bare pletter (men vel at mærke med sen (midt juni) udbinding for at undgå rede- og ungetramp) og
- 4) bestræbelser på at køre uden om viberederne på de tilgrænsende omdriftsjorde under forårsarbejdet.

Forkærligheden for bar jord bekræftes ligeledes af Thorup & Bregnballe (2021), som efter ekstraordinære nedbørsforhold på Tipperne i vinteren 2019/2020 fandt store dele af engene overtrukket med en hinde af alger, som hæmmede græs- og især tuevæksten. Det medførte lave ynglebestande af Engryle, Brushane og Rødben, som ikke kunne finde rede-ly, men til gengæld større ynglebestande end vanligt hos Vibe, således 143 ynglepar, eller 13 % over gennemsnittet de foregående 25 år.

Eskildsen & Holbeck (2020) angiver – desværre uden kilde – p. 54, at Viben er udviklet til at leve på græssede enge, hvor der er stor føderigelighed, og at den kun har indtaget markerne i takt med, at dens naturlige levesteder er blevet sjældnere. Det stemmer dårligt overens med konklusionerne hos ovennævnte kilder samt Thorup (2018), der jo som nævnt fandt, at det især er på agerland, at den danske Vibe-bestand historisk set er gået tilbage. Meltofte *et al.* (2021) angiver med kilde i Palm (1987) på tilsvarende vis, at Viben ynglede meget almindeligt *overalt* i Danmark i 1800-tallet.

Berg *et al.* (2002) diskuterer (p. 137) med kilder i bl.a. Berg *et al.* (1992), Klomp (1954) og Tucker *et al.* (1994) *hvorfor* Viben foretrækker omdriftsarealerne frem for de ekstensivt drevne enge som yngleplads, og peger på forskellige faktorer som at:

- De brune jordfarver giver bedre camouflag for den rugende fugl.
- De gode oversigtsforhold gør det vanskeligt for prædatorer at nærme sig uset (endskønt der ikke har kunnet konstateres signifikante forskelle i prædationsrater).

Og i stærk kontrast til Eskildsens & Holbecks (2020) antagelse om størst føderigelighed på engene, finder de med kilder i Berg (1993) samt Blomquist & Johansson (1995), at bedre adgang til højkvalitetsføde som eksempelvis regnorme på omdriftsarealerne tidligt på sæsonen kan spille væsentligt ind. Sidstnævnte kilde finder således, at hunner, der fouragerer på omdriftsarealer, lægger større æg og derfor får større unger, der som vist hos Galbraith *et al.* (1988b) samt Blomquist *et al.* (1997) har større overlevelseshastighed.

Som et mere ekstremt eksempel på valg af yngleplads kan nævnes fund af ynglende Vibe i totalafrydning i en skov nære Göteborg (Lundberg, 2009), men det er også rapporteret fra vores hjemlige Gribskov (Per Eckberg, *pers.comm.*). På marker bør man ifølge Verhulst *et al.* (2007) om muligt gendanne eventuelle våde områder, hvor man gerne ser Viberne yngle. Dette kan f.eks. gøres ved at lave skrab, blokere markdræn eller på anden måde forhøje vandstanden på marken eller dele af den. I SEGES' faktaark om Vibelavninger beskrives også, hvordan man blot kan lade tilfældigt opståede våde lavninger i marken forblive våde og dermed tynde i afgrøden. Men våde områder på marker har det jo med at tørre helt eller delvist ud i løbet af sommeren, og her er det gavnligt for Viberne og deres unger, at der er akvatiske – eller i hvert fald fugtelskende - invertebrater til stede helt hen i maj og juni. Ausden *et al.* (2003) fandt, at larver fra tovinger, som er næringsrige, (jf. i øvrigt Byrkjedal & Thompson 1998) dominerede kosten i normale år i ungeres første leveuger. Disse blev taget fra det våde mudder og bredderne af lavvandede oversvømmelser, hvor de var til stede i høje tætheder efterhånden som vandet tørrede ud. Eglington *et al.* (2010) pointerer yderligere på vigtigheden af våde områder i nærheden af Vibens rede kan forventes at blive endnu vigtigere i fremtiden, grundet fremtidige ændringer i regnfald i Nordeuropa.

Men den føde, der skal være tilgængelig for Vibe-ungerne, uanset om det er i en Vibeplet i en vinterafgrøde, i en vårsået afgrøde eller på et græsningssareal, synes ifølge litteraturen at være ret så bredspektret og efterlader Vibeungen som lidt af en føde-opportunist:

Beintema et al. 1991, der fortsat er en klassiker på området, beskriver således for voksne Viber et bredt udvalg af byttedyr, som tages på jordoverfladen og i det øverste jordlag: invertebrater som regnorme, insekter og insektlarver. Herunder biller, årevinger, sommerfuglelarver, tovinger, stankelben, ørentviste, græshopper, vårfluer og små krebsdyr som bænkebidere. Edderkopper, tusindben, ledorme og snegle er også at finde på Vibens spiseseddel. Indimellem indgår frø og frugter fra ukrudtsplanter og endda også plantedele. (*Shrubbs 2007, appendix 3, p. 208-209*).

De nyklækkede unger er nødsaget til med deres mindre næb udelukkende at fange jordlevende insekter, biller, bladlus og andre smådyr, helst de lidt langsommere, som de fx kan finde i kokassers omgivelser eller som nævnt i mudderbræmmer ved vandansamlinger. Disse småinsekters kitindele stiller store krav til fordøjelsen, som et indtag af vand kan afhjælpe. Andelen af planteføde er størst lige efter klækningen, hvor ukrudtsfrø og frugter udgør en større del af føden.

Kosten ændrer sig gennem ungerne opvækst. I en alder af ca. 14 dage slår de over på den næringsrige og mere fyldige kost, som regnorme udgør. Der er et eksempel på, at en fem dage gammel Vibeunger blev fundet død, kvalt i en regnorm, der var for stor, og som den ikke bare kunne spytte ud igen (*Andersen, pers.comm.*). Tunge og gane er nemlig forsynet med modhager eller de såkaldte papiller, som samtidig skal hjælpe føden den rigtige vej ned i svælget.

Beintema et al (1991) bemærker også, at regnorme tiltager som føde efterhånden som ungerne vokser og selv i større omfang kan pågribe dem. Det er sandsynligt, at insekter er utilstrækkelige som føde, desto nærmere ungerne kommer flyvefærdighed, så skiftet til regnorme er nødvendigt.

Klomp (1954) konkluderer, efter at have sprættet 6 to-ugers Vibeunger op og undersøgt deres maveindhold, at

- 6 ud af 6 indeholdt biller (især imago),
- 3 ud af 6 regnorme (altså allerede dér begyndende skift til regnorme-menu),
- 2 ud af 6 indeholdt larver af tovinger samt sommerfugle og snegle, ligesom en enkelt Vibeunge indeholdt rester af edderkop.

Hos 11 ud af 12 voksne Viber fandtes regnorm, og hos 10 ud af 12 bille-imago og derudover en jævn fordeling af de øvrige byttedyr samt planterester).

Skiftet til regnorm allerede efter to uger gør måske Vibeungerne mindre afhængige af (åbent) vand fra dette tidspunkt, men ingen tvivl om, at det gavner i starten, selv om der er flere eksempler på opvækst af Vibeunger i vårsæd helt uden adgang til vand (*Thorup, pers.comm.*) og som beskrevet nedenfor især på pløjefrie arealer (*Pedersen & Wejdling, 2019*).

Vibeunge i vårbyg på pløjefrit areal (CA-dyrket) ved Sorø 26.05.18., hvor 6 par Viber yngede succesfuldt på et 22 ha stort areal uden adgang til vand eller engarealer, og hvor ungerne forblev på marken til flyvefærdighed. Bemærk 'måtten' af uomsat plantemateriale på jordoverfladen, som dels huser mange insekter, dels fremmer bestanden af regnorm. Foto: Henrik Wejdling.

Hvad betyder afgrødevalg, dyrkningsform og dyrkningsintensitet?

Som beskrevet ovenfor hos *Thorup (2018)* er det især agerlandsviberne, der går tilbage.

Her er det afgrødevalg, driftsform og –intensitet, der er afgørende, samt selvfølgelig adgangen/nærheden til egnede opfedningsarealer for Vibeungerne.

Generelt gælder, at markerne helst skal indeholde meget barmark og kort vegetationshøjde, og her foretrækker Viberne klart vårsåede afgrøder frem for vinterafgrøder (*RSPB Faktaark 1 og 2; Mason & MacDonald 1999, Sheldon et al. 2007*).

For *afgrødevalg*ets vedkommende er der evidens for at fremhæve roer og vårbyg samt frilandsgrøntsager (*Petersen, 1996*) som særligt attraktive for Viben, mens de nyere og mere eksotiske afgrøder som frøspinat og hestebønner først lige er 'opdaget' som værende også egnede i et vist omfang. Således er alle kuld i et undersøgelsesområde, som Niels Andersen har fulgt ved Svendborg i nu 11 år (*Andersen, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 & 2021*) i 2018 fundet udelukkende i frøspinat, men deres overlevelse her kan alene tilskrives opsætning af svajestokke til markering af rederne, så de kunne skånes under radrensningen (*Andersen, pers.comm.*). Også i 2020 konstateredes ikke mindre end fire par ynglende Viber i en frøspinatmark, hvor rederne igen blev markeret og beskyttet i f.m. radrensning.

I sin 2021-rapportering gør Andersen status over vibernes afgrødevalg over de 11 undersøgelsesår, og konstaterer, at vårbyg og frøspinat siden 2017 har været de absolutte topscorere (med frøspinaten som top-placering i 2021), og at forekomster i vinterafgrøder nu hører til den absolutte undtagelse.

Andersen sidestiller frøspinaten med tidligere tiders roe-afgrøder (sen vækst, åbne rækker med blotlagt jord), som jo var meget attraktive for Viberne.

Såvel roeafgrødernes som frøspinaten har dog en væsentlig akilleshæl i form af den mekaniske radrensning, men hos en enkelt 'vibe-vært' (Hvidkilde Gods) er det faktisk lykkedes at skabe så meget opmærksomhed om Viben, at traktorføreren under radrensning i 2021 selv opdagede – og reddede – 5 vibere der med æg og 3 med unger – også selv om rederne *ikke* var afmærket på forhånd. Det skal bemærkes, at der var tale om indlejet materiel og mandskab, som til gengæld var velinstrueret.

Også *Wejdling (2017)* fandt ynglende Vibe i pløjefri frøspinat samt fouragerende Viber med flyvefærdige unger i konventionelt dyrket frøspinat efter nedslåningen af bestøverplanterne, og fandt desuden ynglende Viber i pløjefri hestebønne. Sidstnævnte gentog sig i 2018 på et andet pløjefrit brug, drevet efter *Conservation agriculture*-principper (*Pedersen & Wejdling, 2019*).

Samme kilde konstaterer som nævnt desuden, at Viber kan opfostre unger fuldt ud på CA-drevne marker med vårafgrøder, eftersom ungerne i de første leveuger kan finde rigeligt med insekter og edderkopper m.v. i den måtte af henfaldne planterester, der er karakteristisk for CA-marker, og herefter kan finde regnorme og andre invertebrater, der forekommer i endda langt større mængder i CA-marker end i konventionelt drevne marker (som tillige vist af bl.a. *Hundebøl & Axelsen (2022), Jacobsen et al. (2019), Jørgensen (2017)* og *Søby (2020)*).

Christensen (2020) fandt i en gentagelse af en tidligere optælling af ynglende Viber på Bornholm, at 13 par havde etableret sig på græsmarker og eng ved første tællerunde (1/4-20/4) mod 21 par på marker med (eller forberedt for) vårafgrøder og 5 på marker med vintersæd, 17 på græs og eng mod hhv. 24 på vår- og 4 på vinterafgrøder ved 2. tællerunde (21/4-10/5) og 19 på græs og eng mod hhv. 7 på vår- og 1 på vinterafgrøder i 3. runde (11/5-30/5).

Berg et al. (1992) fandt i et større, svensk landbrugsområde, domineret af kornavl, at Viberne typisk lagde deres første kuld på omdriftsjorder, uagtet at de havde den laveste klækningssucces (9%). Men størsteparten af de hunner, der mistede reder, omlagde, og det estimeredes, at 57 % endte med at have klækningssucces på de dyrkede jorde – eller faktisk mere end på nogen anden habitattype.

Set på redeniveau opgjordes klækningssuccessen som nævnt til 9% på utilsåede marker, men så til 78% på tilsåede marker, 31% på brakmarker og 67% på græsland.

Generelt havde kun 13% af hunnerne klækningssucces med deres første kuld, men som nævnt omlagde de fleste (66% af dem, der mistede første kuld) nu med en klækningssucces på 67%, hvilket svarer til, at 55% af hunnerne alt i alt havde klækningssucces, målt over hele ynglesæsonen.

85% af alle redetab kunne tilskrives markarbejde, mens kun 14% præderedes, og *Berg et al.* konstaterede, at prædationsraten var omvendt proportional med koloni-størrelserne (se nærmere herfor i afsnittet om prædation).

Braklægning er ved modellering vist af *Busch et al. (2020)* at ville have en gavnlig effekt på Viben, der således vil gå statistisk signifikant frem, hvis det tyske brakareal blev øget fra 1,6 til 10%, og også *Dalgaard et al. 2020* nævner brak som gunstig i f.m. Vibe, men samtidig – med kilde i *Elmeros et al. (2014)* – at den anbefalede praksis med forbud mod slåning i perioden 1. maj til 31. juli godt nok til dels vil beskytte fuglene i ynglesæsonen, men at forårsslåning kan ødelægge reder hos bl.a. Vibe, ligesom slåning umiddelbart før redeetablering vil gøre arealet uegnet som ynglehabitat i en periode [dog næppe et problem for Viben, som jo foretrækker bar jord eller meget lav vegetation til redeplacering], og slåning i august vil være negativt for unger af sent etablerede kuld [idet det andetsteds anføres, at unger af sene kuld først vil være flyvefærdige hen i august].

Dalgaard et al. (2020) anfører, at permanent græs kan være problematisk som ynglehabitat for Vibe, hvis det - som sædvane er - slås flere gange årligt.

Düttmann et al. (2018) konstaterede ved overvågning af 18 græsmarker fra ét år før omlægning til 3 år efter, at antallet af ynglepar af Viber voksede mange fold, det år græsmarkerne omlagdes (fuglene blev tydeligvis tiltrukket af markerne mens grønsværen var helt lav/under etablering), men antallet faldt lige så drastisk i de efterfølgende år, hvor prædationsraten tillige var signifikant højere end på dyrkede og nyomlagte marker. Forfatterne konkluderer, at grundet den konstaterede, negative langtidseffekt på tætheden og reproduktionen hos Vibe, bør gentagne omlægninger af græs ikke praktiseres i områder, hvor man gerne vil beskytte vadefugle, tilknyttet græsland.

Observationen af den højere prædationsrate i de omlagte græsmarker falder helt i tråd med de konklusioner, *Baines (1990)* gjorde sig (se nærmere nedenfor i afsnittet om prædation), hvor prædationen på 'kunstige' Vibe-reder med mågeæg udlagt i dyrkningsoptimerede græsmarker med ensartet, homogen svær-struktur, var langt større end den var for tilsvarende kunstige reder i mere 'naturlige' græsmark.

Hvad *intensiteten* angår, er det den overhovedet vigtigste faktor at undgå jordbearbejdning i yngletidens start (jf. i øvrigt også *Berg et al.'s* konstatering af, at 85 af redetabene skyldtes markarbejde). For vårsåede afgrøders vedkommende gælder det især at undgå den omsiggribende praksis med at tromle sent, nemlig først når kornet har nået en sådan højde, at det lægger sig for tromlen, og ikke straks efter såning – sen tromling (typisk primo maj) er den sikre vej til destruktion af æg og unger.

På enge med slæt er det undladelse af tromling efter æglægning og udladelse af tidligt slæt, der er det vigtigste.

Afgræsning med husdyr kan være en effektiv måde at sikre den mosaikstruktur i landskabet, som Viberne har stor gavn af. Men afgræsningen skal helst foretages nænsomt, idet for mange kreaturer især for tidligt på forårssæsonen kan resultere i nedtrampning af reder og unger. *Verhulst et al. (2011)* foreslår derfor, at

man afgræsser over en længere periode, men så med færre dyreenheder så rederne ikke risikerer nedtrampning og så den ønskede mosaikstruktur i græsningsengen opnås.

Sabatier et al. (2015) fandt ved forsøg med udlægning af kunstige reder (med sneglehuse (!)) i et græsset marskområde en meget nøje sammenhæng mellem redetramp og græsningsintensitet, idet redeødelæggelserne svingede mellem 35 % og 82 % ved skift fra 1 til 4 dyre-enheder pr. ha. Forfatterne anbefaler af hensyn til Vibe høj græsningsintensitet i efteråret (til sikring af nedbidte arealer ved yngletids start) og lav intensitet i foråret.

Ekstensiv helårsgræsning eller sen udbinding er således at foretrække frem for tidlig udbinding med højt græsningstryk. Subsidiært bør udbinding finde sted i et mindre afsnit af engen med henblik på at kreaturerne kan løbe forårskådheden af sig her, for så først senere at få adgang til hele engen. Med fordel kunne de vådeste partier af engen holdes udhegnet frem til juni. Eventuelle slæt bør foretages 'indefra og ud' (jf. *NABU, 2018, p. 23*).

Hvor længe skal jordbehandling indstilles efter såning af vårsåede afgrøder?

Vibefolderens anbefaling er, at jordbehandling bør afsluttes i forbindelse med såning og max en uge efter, hvorefter det skal tilstræbes at sikre ro i så lang tid som muligt.

Der skal ikke herske tvivl om, at det optimale ville være som 'i gamle dage', hvor freden sænkede sig stort set fra såtidspunktet til høsttidspunktet (se bl.a. *Newton, 2017 p. 247f* herfor), og *Dalgaard et al. (2020)* fremhæver at vibelavninger – for at opnå optimal virkning – bør henligge uforstyrrede i hele Vibens ynglesæson fra marts til udgangen af august.

På dyrkede arealer med vårafgrøder vil det være optimalt, om der kunne opnås 6 ugers fred for egentlig jordbehandling i marken fra æglægningstidspunktet, men det kan ofte forekomme praktisk svært at overholde.

Dog er det afgørende vigtigt, at eventuel tromling sker i umiddelbar forlængelse af såningen, og at yderligere jordbearbejdning som radrensning og ukrudtsstrigling m.m. (herunder mekanisk stensamling) bør ske under hensyntagen til de rugende Viber (manuel stensamling er selvfølgelig OK, da den udførende så ser rederne).

Ved mekanisk jordbearbejdning kan afmærkning af rederne være et effektivt middel, som også indgår i NABUs håndbog (*NABU 2018, p. 28*). Sprøjtning og spredning af kunstgødning m.v. vil næppe fysisk påvirke Vibereder og –unger i væsentlig grad, og vil kunne fortsætte i uændret omfang når alene henses til akut fare for æg og unger (en generel reduktion i brugen af sprøjtemidler vil selvfølgelig gavne ungerne opvækst, da det vil indebære mere føde).

Såfremt kullet går tabt, lægges i $\frac{2}{3}$ af tilfældene et erstatningskuld (*Berg et al 1992*). Med den store energibelastning, som et kuld æg er udtryk for, kan det ikke undre, at hunnen må komme lidt til kræfter igen, førend hun kan lægge et nyt kuld. Vægten af fire æg udgør næsten halvdelen af hunfuglens samlede vægt.

Hvis et kuld i det tidlige forår går tabt ved tilsåningen, så varer det ifølge *Nethersole-Thompson & Nethersole-Thompson (1986)* minimum 12 dage, førend et nyt kuld er klar til rugning: Der lægges normalt et æg om dagen, og med et overspringsdøgn varer lægningen af de 4 æg altså ca. 5 døgn.

Hegyí & Sasvári (1998) siger 7-17 dage, *Scrubb (2007)* p. 153 siger 10-14 dage førend et nyt, omlagt kuld er klar til rugning.

Opmærksomheden henledes på det forhold, at der foråret igennem hele tiden i agerlandet vil være Viber, der har fået ødelagt kuld, og som er parate til at etablere nye kuld så såre en mark er tilsået. Man kan derfor ikke engang benytte 'vinduet' mellem ødelæggelse af et kuld på en given mark til nyanlæg af kuld fra samme fugl, til at foretage yderligere jordbearbejdnings, herunder tromling, da man så vil risikere at ødelægge æg fra nytilkomne fugle.

Hvor langt vil en Vibe gå med sine unger?

I et studie fra kystnære landbrugsområder i det sydvestlige Sverige, som utvivlsomt er sammenlignelige med Danmark, er vandringsafstandene for nyklækkede unger nøje undersøgt (*Johansson & Blomquist 1996*).

Ungerne kan således føres op til 600 m i løbet af de første dage, men dog – målt på 35 kuld i dyrket land - kun ca. 100 m i gennemsnit, med et spænd på 7-332 m til første opfostringpunkt og gennemsnitligt 235 m til det længst væk beliggende (61-386 m for 25 kuld). Den længste rejse er målt til 924 m, og i en anden undersøgelse rapporteredes kuld ført 1.200 m væk i de første tre dage (*Nethersole-Thomson & Nethersole-Thomson 1986*).

Kan intensive driftsformer kompenseres med 'Vibe-plots', og hvor store skal de så være?

Hvis Viben skal gennemføre hele ungeopvæksten på agerland (dvs. undlade at gå med ungerne til nærliggende enge), er det en forudsætning, at der *enten* er tale om en meget sent- og i starten tyndtvoksende afgrøde (se nærmere herfor i afsnittet ovenfor om 'Afgrødevalg, dyrkningsform og –intensitet') *og/eller* at der efterlades ekstensivt dyrkede eller bare pletter i hovedafgrøden (såkaldte 'Vibe-plots').

Vibe-plots er et velafprøvet tiltag i England, hvor *Sheldon et al. (2007)* ved et repliceret, kontrolleret studie omfattende 28 landbrug i Vest-England, fandt at 85% af 34 vibereder havde succesfuld ungeproduktion med mindst én flyvefærdig unge på marker med kultiverede 'Vibe-plots', sammenlignet med 64% af 154 reder på kontrolmarker, og rede-overlevelsen var også signifikant højere (99% daglig overlevelse versus 95-96% i vårsædsmarker, stub- og græs-habitater), og ingen reder blev ødelagt ved markarbejde, sammenholdt med mere end 50% i kontrolmarkerne.

Champerlain et al. (2009) konkluderer i deres studie, at man opnår en højere positiv effekt på Viberne, hvis man udvælger sine marker til VibepLOTS ud fra om Viber har været til stede tidligere eller er til stede i nærheden.

Man bør også vælge store marker, hvor Viberne kan placere reden langt fra markskel med levende hegn og træer, og man bør derfor selvfølgelig heller ikke plante f.eks. nye træer på eller langs marker (eller enge, for

den sags skyld) med allerede ynglende Viber (*RSPB Faktaark 1 og 2*) – se også nærmere herfor i afsnittet om at holde afstand til hegn og skovbryn m.v.).

Generelt bør man ikke kun rådgive landmænd om håndtering på markniveau, men altid tænke i en større skala, så man tager nabomarker og områder med i betragtning (*Durant et al. 2008*).

Det er vigtigt, at sådanne plots fremstår uden eller med kun sparsom vegetation, gerne på fugtig bund (ideelt med mindre vandansamling).

Der er, som vist af *Wejdling (2017)* ingen positiv effekt på Vibetætheden ved udlæg af traditionelle vildtplejetiltag som blomsterbrak, vildt- eller barjordsstriber - også selvom sidstnævnte principielt honorerer nogle af Vibens habitatkrav, men barjordsstriber anlægges grundet reglerne for hektarstøtte ofte langs hegn og skel, og er derfor uinteressante for Vibben, hegnsfornægter som den er.

Den nødvendige størrelse af Vibe-plots lader sig ikke fastslå éntydigt, men afhænger af fødeudbuddet i dem, som igen er afhængigt af grundvandsspejl og dyrkningsform (således større udbud af jordboende invertebrater i marker, der drives pløjefrit eller økologisk, og større adgang til jordboende invertebrater på arealer med højt grundvandsspejl).

I agerbrugsområder, der er domineret af vinterafgrøder og uden islæt i øvrigt af eng- eller lavbundsarealer, er der næppe nogen tvivl om, at Vibeplots skal have et anseeligt areal, hvis hele ungerens opvækst til flyvefærdighed således skal ske i selve Vibe-plottet. Især når henses til, at omfanget af prædation er omvendt proportionalt med antallet af ynglende Viber inden for en radius af 100 meter (se nærmere nedenfor under prædation), har størrelsen – og dermed adgangen for antallet af Vibepar til at etablere sig – afgørende betydning i sådanne områder. Det viser såvel britiske undersøgelser som ikke mindst *Schmidt et al. (2017)*:

På baggrund af en systematiske undersøgelse af 61 Vibeplots i et undersøgelsesområde i det nordvestlige Tjekkiet, hvor vårafgrødeandelen angiveligt over en årrække var faldet til 5% (i hovedsagen koncentreret i højlandet), nåede forskerteamet således frem til, at Vibeplots bør være af en størrelse på minimum 2 ha og med adgang til vand.

Ses alene på størrelsen af plots, fremgår det af udredningens figur 6 (gengivet nedenfor), at de 61 plots fordelte sig stort set 50/50 imellem plots med arealer hhv. $<$ og $>$ 1,8 ha, men at 60% af de plots, hvor der indfandt sig Viber om foråret, var $>$ 1,8 ha, og at 65% af de plots, hvor der forekom ynglende Viber, var $>$ 1,8 ha. Desuden forekom størstedelen (80 %) af *de ynglende Viber* i plots $>$ 1,8 ha, ligesom 80% af parrene med klækningssucces forekom i plots $>$ 1,8 ha.

Undersøgelsen udmunder i bl.a. den modellering, der fremgår af artiklens figur 8 (ligeledes gengivet nedenfor), hvor der ud over areal også undersøges for de mest sandsynlige, betydende variable, der har indvirkning på Vibernes valg af ynglested, nemlig:

- tilstedeværelse af vand
- vegetationshøjde i plottet
- hvorvidt der i forvejen var tradition for ynglende Viber i området.

Det ses, at hvor der både er adgang til vand og lav/sparsom vegetation i plottet samt lang tradition for ynglende Viber, opnås par-antal på gennemsnitligt 1 par ved 2 ha, stigende til 4 par ved 8 ha, mens der i

Ses på original-dataene (vist med 'X'er' på figuren) ses det dog også, at der faktisk forekommer plots med både 1 og 2 par i plots < 1 ha (således 6 plots med 1 par og 4 plots med 2 par ud af de i alt 61 plots), herunder, at der også forekommer ynglende Vibepar (både 1 og 2) i VibepLOTS <0,5 ha - men samtidig, at de 35% af plotsne, hvor der ikke indfandt sig ynglende Viber, alle falder i kategorien <2,5 ha. Endelig bemærkes det også, at der forekommer plots med hele 6 par både ved 2 og 4 ha.

I en tysk håndbog i viblevenlig drift (*NABU, 2018*) anføres det p. 30 for tyske forhold, hvor vårafgrøder (bortset fra majs) er stort set ukendte (*Thorup, pers.comm.*), at VibepLOTS (eller 'øer', som de kaldes i Tyskland) skal være på mellem 0,5 og 3,0 ha, og det anføres tillige, at de giver bedst succes, hvis de etableres inde i/omkranset af vinterafgrøder, mens der ikke umiddelbart anføres krav om våde pletter (det fremgår dog andetsteds af håndbogen (p. 28-29), at våde lavninger og vandansamlinger i marken er en stor fordel for Viben som fourageringsområde for både voksne Viber og deres unger).

Schmidt et al (2015) anfører, ligeledes baseret på tyske forhold, at 'Vibe-øer' med fordel bør være mellem 0,3 og 2,5 ha, mens samme hovedforfatter (*Schmidt 2018*) anfører et mindstekrav på 2 ha, bl.a. for at sikre plads uden for det vådområde, der også anbefales at skulle være i plottet.

Dalgaard et al. (2020) anfører med reference til *Schmidt et al. (2017)*, at vibepLOTS – eller vibelavn timer, som de kaldes hos Dalgaard -, skal være minimum 2 ha og - uden reference – at "tidligere antagelser om, at selv små arealer havde positiv betydning for Viber, er ikke længere gældende og denne praksis anbefales ikke længere."

I England opgives *territoriestørrelsen* (som dog næppe er identisk med arealkrav til et plot) til at være 0,3-0,9 ha (*Howard 1920, Spencer 1953, Nethersole-Thompson 1982 og Redfern 1982*). I Sverige angives *territoriestørrelser* i blandet landbrugsland til $1,6 \pm 0,9$ ha (*Berg 1993*) idet samme forf. andetsteds dog angiver, at arten gerne yngler i løse kolonier og at en stor koloni alt andet lige optager mindre areal pr. par (*Berg et al 1992*). Endelig opgives *territoriestørrelsen* i Norge til at være 0,1-0,75 ha (*Byrkjedal et al. 1997*).

Under danske forhold er beskrevet, hvorledes selv ganske små (også <0,5 ha), udvintrede pletter i vinterafgrøder har tiltrukket ynglende Viber, der har ført til flyvefærdige unger enten i pletten, eller ved at disse er blevet ført til nærliggende 'opfednings-arealer' (typisk afgræssede enge), idet det bemærkes, at nærliggende enge også benyttes af forældrefuglene til fouragering på skift under ungerne opvækst, hvorved det undgås, at de voksne fugle tærer på føderessourcerne i selve pletten.

Niels Andersen har i sine undersøgelser i Svendborgområdet (*Andersen, op.cit.*) desuden fundet, at knap halvdelen af de dér fundne Viber – især i undersøgelsesperiodens start (2011 og nogle år frem) anlagde reder i vinterafgrøder (også vinterhvede og raps). De lå da i markens højere dele, mens ungerne efter klækningen førtes ned til en Vibelavning til opfostring. I de senere år har Viberne næsten udelukkende valgt vårafgrøder, og her især frøspinat (se nærmere ovenfor i afsnittet om afgrødevalg m.v.)

Store udvintringspletter med åbent vand har med nedenstående eksempel fra Niels Andersens undersøgelser sågar givet mulighed for opvækst af 14 Vibeunger fra 7 par, der havde ruget i den omkringliggende (højerebeliggende) vinterhvede.

Våd udvintringsplet i vinterhvede med i alt 14 Vibeunger fra 7 kuld, anlagt og udruget på højere dele af marken. Niels Andersens undersøgelsesområde ved Svendborg. Foto: Niels Andersen

De danske erfaringer strider ikke imod de af Schmidt *et al* 2017 gjorte observationer, hvor der netop også forekom plots med ynglende Viber (både 1 og 2 par) på plots <0,5 ha, og plots på bare 2 ha med op til 6 par ynglende Viber.

Hovedkonklusionen er, at det er mængden af tilgængelig føde for Vibeungerne, der er afgørende for, hvor stort et Vibepplot skal være.

Med sprøjtningen er byttedyrenes antal bragt unaturligt langt ned, men også på græsmarker sker der med kunstgødskning en udtynding af byttedyrene (Edwards 1984, Vickery *et al.* 2001). Derfor kan angivelserne om, at Vibepplots skal have de robuste størrelser, være et resultat af, at byttedyrenes antal er formindsket og dermed at fødesøgningshabitatet skal være så meget større for at kunne brødføde ungerne til flyvefærdighed.

Ettrup (1989, p. 282) angiver med afsæt i egne studier (Ettrup & Bak, 1985) og litteraturstudier i øvrigt, at "engenes vigtighed (også) fremgår (...) af ungeres vækst. Der er tydelig forskel i tilvæksten hos unger, der skal finde deres føde på henholdsvis våde enge og dyrkede marker. Vibeunger vejer ca. 15 g lige efter klækningen og mindst 130 g, når de er flyvefærdige. Jo hurtigere denne vægt nås, des større er chancen for at overleve. Tilvæksten hos unger, der har deres opvækst på fugtige, afgræssede strandenge, er størst med gennemsnitlig 5,2 g pr. dag. På ferske enge vokser ungerne i gennemsnit 4,8 g om dagen, mens væksten for unger opfostret på de dyrkede marker er helt nede på 3 g om dagen. I ét tilfælde målte en tilvækst på kun 0,6 g pr. dag. Sådanne unger kan ikke overleve – de dør af sult."

Grundlæggende er det således fødetilgængeligheden, der er det absolut vigtigste for Vibeungernes trivsel, men der er dog næppe nogen tvivl om, at klækningssuccessen og ikke mindst successen målt på andelen af flyvefærdig unger stiger med plettens størrelse, dens indhold af våde ansamlinger og inhomogenitet (som anført af Prad *et al.* (2020) med mulighed for ungerne for såvel at søge føde på vegetationsfrie eller -fattige flader, som for at søge hurtig dækning i højere vegetation ved tilsynekomst af prædatorer), og ikke mindst

med muligheden for – hvor plettens størrelse ikke rækker til endelig opvækst til flyvefærdighed - at ungerne kan vandre til nærliggende opfædningsarealer.

Kan tilbagegangen ikke bare tilskrives øget prædation?

Madden, Arroyo & Amari (2015) [her efter Meltoftes (2016) oversættelse af abstract] undersøgte virkningerne af krager, ravn og husskaders prædation på bestandsparemetre hos andre fuglearter ved at sammenfatte resultaterne fra 42 studier, som omfattede 326 evalueringer af forholdet mellem en kragefugleart og et potentielt byttedyr.

Bestandsparametre hos de undersøgte byttedyr blev kategoriseret som antalsrelaterede (bestandsstørrelse, redetæthed) eller produktivitsrelaterede (rede-succes, kuldstørrelse). Ved at kombinere alle undersøgelser fandt forskerne ingen negativ påvirkning fra kragefugle hverken på antal eller produktivitet af byttedyr i 81 % af de undersøgte tilfælde. I de resterende 19% af evalueringerne var de negative påvirkninger signifikant mere sandsynlige i undersøgelser af *produktivitet* end af *bestandsstørrelse* (46 vs. 10 %).

Eksperimentelle undersøgelser, hvor man kun fjernede kragefuglearter, var signifikant mindre tilbøjelige til at vise en positiv indvirkning på produktiviteten, end hvor man fjernede kragefugle *sammen* med andre prædatorer som rovpattedyr (16 vs. 60 %). Dette antyder, at påvirkningen fra kragefugle er mindre end for andre prædatorer, eller at kompenserende prædation forekommer. Virkningen af kragefugle var ens overfor forskellige fuglegrupper (såsom fuglevildt, spurvefugle, vadefugle og andre jordrugende arter).

Forfatterne konkluderer, at det i de fleste tilfælde er usandsynligt, at fuglebestande vil være begrænsede af prædation fra kragefugle, og at det generelt vil være bedre at rette bevarelsesforanstaltninger mod andre bestandsbegrænsende faktorer. Der blev dog fundet negative virkninger i en mindre del af undersøgelserne, og det kan kræve yderligere undersøgelser at udvikle styringsredskaber til at afbøde disse virkninger, når de er af økonomisk eller naturbeskyttelsesmæssig betydning.

Thorup & Bregnballe (2021) fandt meget store udsving i prædationsraten på vibereeder på Tipperne hen over årene 1986-2020. Den svingede således fra gennemsnitligt 39 % af rederne i perioden 1986-1990 til 97 % i 2016, men kunne for den voldsomme stigning siden 2006-2010 (hvor prædationsraten lå på 60 %) i hovedsagen tilskrives indvandring af jordlevende prædatorer (ræv, husmår og mårhund), og i takt med bortregulering af i alt 4 hunner og 11 hvalpe af ræv samt 3 hanner, 3 hunner og 30 hvalpe af mårhund i årene 2018-2020 faldt prædationsraten momentant til mellem 51 og 62 %.

Newton (2017) diskuterer (p. 38ff), hvorvidt øget prædation kan være medvirkende årsag til især landbrugslandsfuglenes tilbagegang, og når frem til, at mens prædation næppe har forårsaget de tilbagegange hos mange arter, som observeredes frem til 1980'erne, så kan prædation have bidraget til den efterfølgende, fortsatte tilbagegang eller have forhindret bestands-genopretninger, og derved efterladt tilsyneladende velegnede habitater ubesatte. Især hæfter han sig ved, at prædationsraten på æg og unger af nogle jordrugende fugle, såsom Vibe, i de senere år synes at være blevet exceptionelt høj, en iagttagelse, der ifølge forfatteren kunne knyttes til det stigende antal prædatorer *eller* til ændrede habitater, som gør de jordrugende fuglearters æg og unger lettere at finde for prædatorerne.

Dette diskuteres nærmere p. 338ff, hvor Newton formulerer to hovedspørgsmål f.s.v.a. prædation på vadere i vådt græsland, nemlig 1) I hvilket omfang kan øget redeprædation have bidraget til nedgangen

hos græslands-vadere, og 2) var de højere prædationsrater en følge af en forøgelse af prædator-populationerne eller en følge af ændringer i driften af græsland, som gør vadefuglerederne mere sårbare.

Newton oplister en lang række interagerende faktorer, som gør det vanskeligt at svare éntydigt på spørgsmålene, men særlig ét sæt af interagerende faktorer forekommer særligt interessant i forhold til Viben og det ringe fødeudbud i nutidens landbrugsland. Newton gør således opmærksom på, at sultne vaderinger bevæger sig mere og kalder langt mere end mætte, og derved eksponerer sig i større grad overfor prædatorer. Så generel fødemangel kan (også) føre til øget prædation.

Derudover referer Newton et interessant fuldskala-eksperiment (*Baines, 1990*), hvor prædationen på 'kunstige' reder (med mågeæg) udlagt i dyrkningsoptimerede græsmarker med ensartet, homogen sværstruktur sammenlignedes med tilsvarende reder udlagt i traditionelle, ikke-optimerede græsmarker med inhomogen sværstruktur. Over tre år blev 76% af kuldene taget af prædatorer på dyrkningsoptimerede græsmarker, sammenlignet med 47% på traditionelle græsmarker i samme område. Set med den ensartede, grønne baggrund på de dyrkningsoptimerede marker blev æggene langt mere synlige end på den grønt/gule/brunlige baggrund i ikke-optimerede græsmarker. Unger op til 10 dage havde desuden signifikant lavere overlevelseshastigheder på dyrkningsoptimerede marker, skønt fødeudbudet syntes ens på de to marktyper, så den mindre effektivitet af ungerne camouflagetegninger kan igen have forårsaget forskellen.

Uden at der ellers synes at være gennemført undersøgelser til dokumentation herfor, kunne man umiddelbart antage, at pløjefri – herunder især CA-drevne – marker med deres 'rodede' jordoverflade med ophobede planterester yder en tilsvarende beskyttelse (effektivisering af camouflagetegninger på såvel æg som unger). Forf. har i hvert fald ved selvsyn konstateret, hvor umuligt det forekommer at finde en vibere i en CA-mark.

Newton opsummerer i et konkluderende afsnit (p. 572) på følgende vis (i forf. oversættelse): "Mens de største bestandsnedgange hos de fleste landbrugslandsfugle har været drevet af forandringer i landbrugsdriften, så kan prædationens rolle have fået stigende betydning over årene i takt med, at forskellige prædatorarter er tiltaget i antal, til et punkt hvor de nu er blevet en betydende faktor, der begrænser arternes genopretning, især for nogle jordrugende fuglearter.

Mens det meste af den velfunderede, eksperimentelle evidens er baseret på hønse- og vadefuglestudier, kan det samme være gældende også for nogle jordrugende spurvefugle, så som Sanglærke og Engpiber i visse områder."

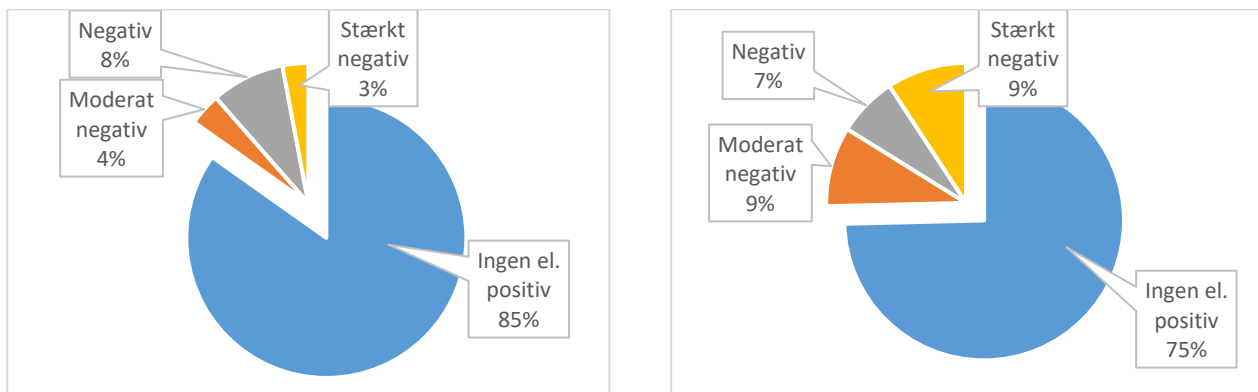
Roos *et al.* 2018 har i et review over prædationens indvirkning på bestandsstørrelsen hos 90 fuglearter i Storbritannien, der i lighed med Danmark har en stor overvægt af såkaldte '*meso-prædatorer*' (altså mellemstore prædatorer som krage- og rovfugle, ræve, forvildede katte, rotter og mårdyr, hvis naturlige fjender er udryddet, og som derfor opnår tætte bestande).

Reviewet baserer sig på en grundig gennemgang af litteratur fra perioden 1958 til 2016, hvor 81 studier blev lokaliseret, som beskrev i alt 908 cases, hvor effekten på 90 forskellige arter af bytte-fugle ved øget prædation og/eller prædator kontrol var beskrevet. Den hyppigst beskrevne art var Vibe (med 46 cases), men reviewet rapporterer ikke på artsniveau, så det er ikke muligt præcist at se, hvorledes disse 46 cases falder ud.

Men for alle cases under ét var der i 770 ud af de i alt 908 (eller 85%) ingen korrelation – eller sågar en positiv korrelation – mellem antallet af prædatorer og bestandsudviklingen. I 27 cases (3%) var der en stærkt negativ korrelation, i 77 (8%) en negativ korrelation og i 34 cases (4%) en moderat negativ korrelation. Men altså sammenlagt bemærkelsesværdigt få (15%) af casene, hvor der kunne konstateres en negativ korrelation. Når der kan forekomme positive korrelationer, kan det eksempelvis skyldes, at en given bytte-arts fremgang fører til større fødeudbud for prædatorerne, som derfor også går frem.

For vadefugle isoleret set var der 130 cases (hvoraf de 46 som nævnt angik Vibe). Af disse 130 var der i 12 tilfælde (9%) en stærkt negativ korrelation, i 9 tilfælde (7%) en negativ, og i 12 tilfælde (9%) en moderat negativ korrelation, mens der i 92 tilfælde ikke var nogen signifikant korrelation, og i de sidste 5 tilfælde faktisk en positiv korrelation (sammenlagt 75%). Så her altså en noget større evidens for, at der eksisterer en korrelation, men altså stadig kun i 25% af casene.

Fordelingerne er gengivet grafisk i nedenstående figurer.

Påvist korrelation mellem prædatorernes og bytte-fuglenes antal for hhv. alle de 908 cases omfattende 90 bytte-fuglearter (til venstre) og de 103 cases heraf, der alene angik vadefugle (til højre). 46 af de 103 vadefugle-cases angik Vibe. Baseret på data hos Roos et al. 2018.

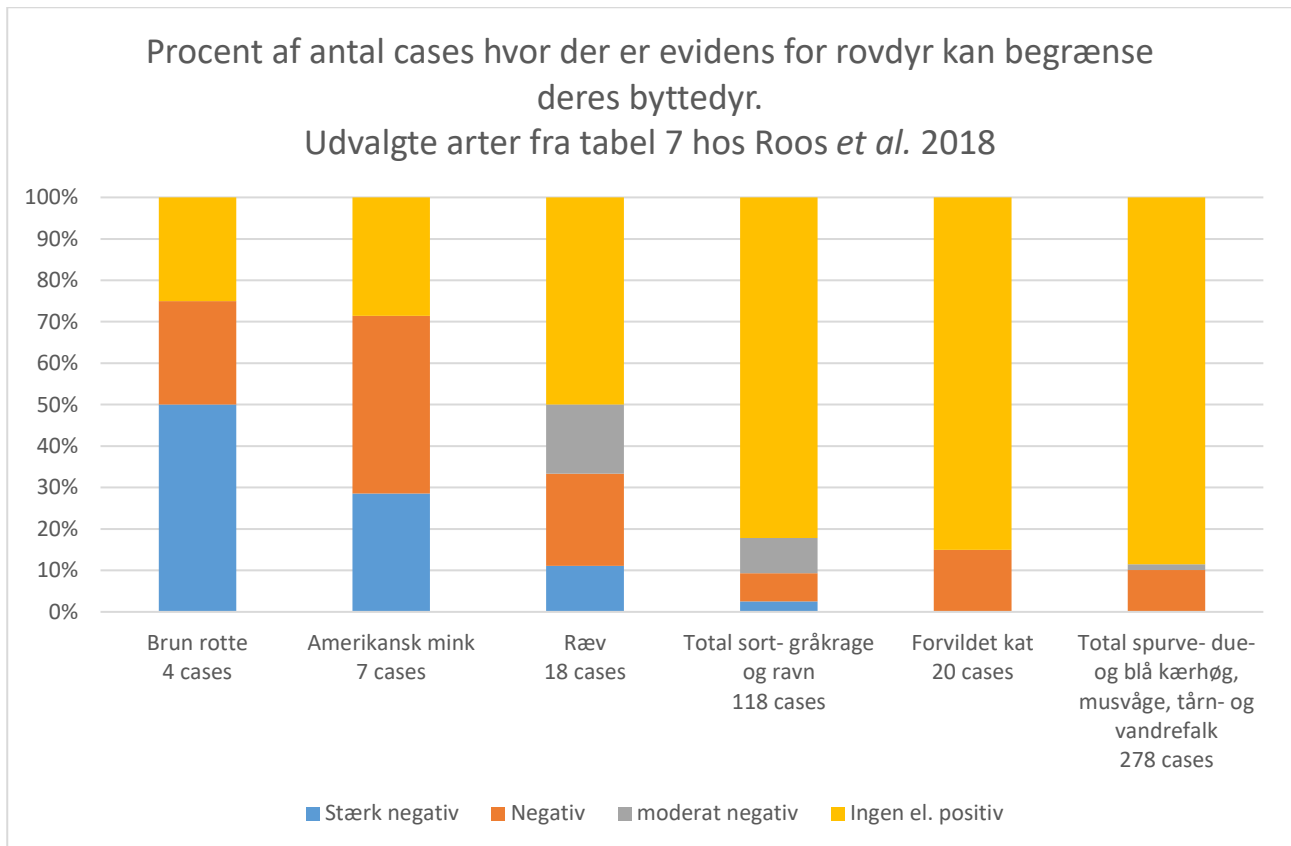
På baggrund af det samme studies Tabel 7 har Fugleværnsfondens Søren Ring 'rangordnet' prædatorerne efter, hvor stor effekt de har påvist at have på deres byttedyrs bestandsstørrelser.

I figuren nedenfor er det således vist, hvor stor en andel af casene inden for hver prædator-art (eller gruppe), der har dokumenteret hhv. stærkt negativ, negativ, moderat negativ og ingen (eller måske ligefrem positiv) korrelation mellem antallet af de pågældende prædatorer, og så bestandsstørrelsen hos deres byttedyr.

Som det ses, er det især for brun rotte, at der er klar evidens for, at de kan begrænse deres byttedyr stærkt negativt (men baseret på bare 4 cases). Herefter følger mink og ræv, hvor der i over halvdelen af casene er evidens for, at de kan begrænse deres byttedyrs bestandsstørrelser. Først på fjerdepladsen finder vi kragefuglene, hvor der i under 20% af casene har kunnet findes evidens for en begrænsende effekt - og kun i ganske få procent af tilfældene en såkaldt 'stærkt negativ' begrænsende effekt.

For forvildede katte og rovfugle har der ikke i nogen cases overhovedet været evidens for stærkt negativ begrænsende effekt, men dog negativ og moderat negativ effekt i 12-15% af casene.

Bemærk i øvrigt, at effekterne fra krage- og rovfugle er nogle af de mest velundersøgte (med hhv. 118 og 278 cases).

På trods af høje og stigende bestandstætheder af ræv og kragefugle (samt andre meso-prædatorer) i de undersøgte cases konkluderer forfatterne, at der sammenlagt *ikke* er evidens for, at prædation begrænser populationerne af *duer, spætter og spurvefugle*, mens der *er* evidens for at antage, at *jordrugende arter* (vadere og hønsfugle) *kan* blive begrænset ved prædation. Især gælder det arter med lang levetid og høj voksenoverlevelse samt sen påbegyndelse af yngel, ligesom især arter med kun ét årligt kuld har større tendens til at blive påvirket end arter med flere årlige kuld - eller m.a.o. altså især arter som Vibe, der specifikt fremhæves som en art, der viste sig hårdt præderet af ræv, hvis de yngede nær højt, vildtvoksende græs med stort tilhold af smågnavere, som er rævens foretrukne byttedyr.

Forfatterne anfører, at på kort sigt kan traditionel prædator-kontrol og indhegning af et mindre antal af de præderede arter anvendes til at beskytte særligt sårbare arter mod overudnyttelse (hvilket også er eftervist af Smith *et al.* 2010), men eftersom hegning og regulering kan være omkostningstunge og tidskrævende indgreb, advokerer forfatterne for, at fremtidig research bør identificere arealanvendelses- og landskabskonfigurationsmetoder, der kan reducere prædatorernes antal og prædationsraten – et synspunkt, der deles af Plard *et al.* (2020).

Et meget grundigt studie af prædationsforholdene hos Vibe, udført af McDonald & Bolton (2008) underbygger Vibefolderens anbefalinger. Forfatterne når bl.a. frem til, at tætheden af ynglende Viber (i løse kolonier) har stor betydning for prædationsraten. Se figuren herunder, som viser, at mens prædationsraten for reder af solitære Viber er på ~2,8 % i døgnet, falder raten til i størrelsesordenen 0,25 % i døgnet, hvis der findes 7 eller flere ynglende Viber inden for en radius af 100 meter – simpelthen fordi de

mange fugle formår at fordrive prædatorerne, og tillige forvirrer dem ved opflyvning og udfald. Til sammenligning fandt *Thorup & Bregnballe* (2021) for alle overvågede reder af vadefugle på Tipperne en gennemsnitlig prædationsrate pr. døgn på 7,3 % i perioden 2015-2017, som faldt til 2,8 % i perioden 2018-2020, hvor der iværksattes regulering af ræv, mårhund og Krage.

McDonald & Bolton kan imidlertid ikke endeligt afgøre, om de tætte Vibebestande opstår i områder, hvor prædationen i forvejen er ekstraordinært lav, men påpeger, at f.eks. krage-bestandene også er høje i områder med tætte Vibebestande, formentlig fordi der generelt er et højere fødeudbud af invertebrater i (over)jorden i sådanne områder, som begge arter nyder godt af.

Forfatterne er enige om, at Viberne i løse kolonier let overkommer at fordrive kragerne i dagtimerne (ved mobning), men mangler endegyldigt bevis for, at Viberne også er i stand til at bortdrive natlige prædatorer som ræv. Dette er dog velbeskrevet hos *Seymour et al.* (2003), og *Laidlaw et al.* (2017) anfører, at redetætheden må antages at have betydning for effektiviteten af bortdrivningen.

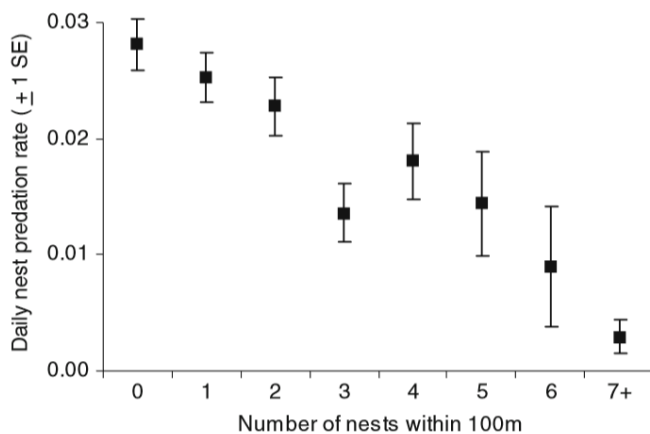

Fig. 2 Daily predation rate according to number of Lapwing *Vanellus vanellus* nests within 100 m

Fra McDonald & Bolton 2008, p. 559

I takt med bestandsnedgangen hos Vibe mindskes andelen af solitært rugende fugle. En engelsk sammenlignende undersøgelse fra 1980'erne og 90'erne viste, at 40% af yngleparrene yngede solitært og kun 31% yngede i løse kolonier på 3 par eller mere i 1980'erne. Dette billede blev vendt på hovedet på bare 10 år, idet kun 33 % yngede solitært og 41 % i løse kolonier på 3 par eller mere i 1990'erne (*Shrubb 2007, p. 115*).

Samme Shrubb angiver med kilde i *Elliot (1985)*, *Cramp & Simmons (1982)* og *Berg et al. (1992)*, at løse kolonier er mere almindelige end solitært yngende Viber i hhv. Aberdeenshire, Tyskland og Midtsverige, og at *Berg et al.* således for Midtsveriges vedkommende fandt, at kun 7,8 % yngede solitært, 35,1 % i kolonier med 2-5 par, 29,8 % i kolonier med 6-10 og 27,2 % i kolonier med >10 par, den største således med 28 par.

Under alle omstændigheder peger ovenstående resultater under ét i retning af, at initiativer til gavn for Viben især bør understøtte og stimulere løse små-kolonier af Viber gennem driftsformer m.v.

En af grundene til, at *NABU, 2018* bl.a. anfører, at placering af Vibeplots inde i/omkranset af vinterafgrøder har størst yngesucces, skal formentlig findes i, at de i reduceret omfang opsøges af prædatorer – først og fremmest ræv – som ikke bevæger sig ind i en tæt vinterafgrøde på jagt, specielt da, når den ikke aner, at der er et spisekammer inde i midten. Tyske forsøg med at anlægge Agerhøns-plots

inde på midten af markblokkene har på samme vis ført til lavere prædationsrater end ved anlæg af traditionelle bræmmer langs hegn og skel (*Midtgaard, 2020*).

Gilroy et al, 2011 (her citeret fra *Newton, 2017 p. 266*) beskriver hvor lidt, der egentlig skal til for at aflede ræven. Således er der med den vide udbredelse af vinterhvede i Storbritannien en tilbøjelighed til, at landbrugsfugle må etablere sig i de tilbageværende sprøjtespor for at finde adgang til (bar) jord. Det gælder også Gul Vipstjert, hvis reder imidlertid her præderes meget voldsomt af ræv, som bruger sprøjtesporene som ledelinjer gennem marken. Når rederne imidlertid er placeret blot 75 cm eller mere fra selve sprøjtesporet, producerer parrene flyvedygtigt afkom. Det er af samme grund, at RSPB opfordrer til, at lærkepletter *ikke* anlægges i selve sprøjtesporene, men ved siden af (*RSPB, Faktaark 3*), og det samme anfører *Dalgaard et al. (2020)* for såvel lærkepletter som vibelavninger.

Hertil skal lægges de allerede beskrevne forbehold omkring VibepLOTS med at undgå levende hegn og vildtremiser i tilknytning til gode Vibe-områder, hvilket kan suppleres med tilsvarende advarsel mod højt, vildtvoksende græs, der giver stort tilhold af mus og derfor tiltrækker ræv (jf. bemærkningen herom hos *Roos et al, 2018*).

At det ikke er muligt at skyde al skylden for bestandsnedgangen på ræven, underbygges af *Christensen (2020)*, som beskriver hvordan DOF-Bornholm ved en optælling i 2020 på 12 repræsentative ruter (219 km), som også optaltes i 1998 på den rævefri ø, fandt i alt 50 ynglende Vibepar inden for 200 m på begge sider af vejen, svarende til 0,23 par pr. km landevej. Det var en klar tilbagegang på 44% siden DOF-Bornholms optælling på de samme ruter i 1998. Årsagen til tilbagegangen skal, konkluderer forfatteren, findes i den ændrede landbrugsdrift, og bemærker, at Viberne i denne undersøgelse foretrak at starte ynglen på bar jord/vårsæd eller på græsmarker/engarealer.

Også *Franks et al. (2018)* finder i et større review af nytte-effekterne af forskellige landbrugsstøtteordninger på græslandstilknyttede vadefugle, at prædator kontrol *isoleret set* ikke synes at påvirke bestandsstørrelserne, men måske nok i kombination med andre tiltag, hvor især tiltag som reduceret høslæt og græsning samt reduceret anvendelse af agrokemiske midler og hævning af det øvre grundvandsspejl har vist sig specielt gavnlige for Viben.

Så et samlet forsøg på et svar på, om tilbagegangen ikke bare er et udtryk for øget prædation, er, at nej, tilbagegangen skyldes primært ændrede forhold i driftsformerne, men også, at disse ændringer i sig selv kan have ført til øget prædation. Hertil kommer, at prædationen kan have fået stigende betydning over årene i takt med, at forskellige prædatorarter er tiltaget i antal, til et punkt hvor de nu er blevet en betydende faktor, der begrænser arternes genopretning, især for de jordrugende fuglearter, der som Viben kun får ét årligt kuld, har relativt lang levetid og høj voksen-overlevelse.

Som modvægt hertil bør identificeres areal-anvendelses- og landskabskonfigurations-metoder, der kan reducere prædatorernes antal og prædationsraten. For Vibens vedkommende således ved at sikre ynglesteder fjernt fra rævens traditionelle færdselsveje og af en sådan rummelighed – og med en sådan føderigelighed -, at det giver plads for løse kolonidannelser, hvor prædationsraten beviseligt falder drastisk med koloniens størrelse.

Tiltag som prædator kontrol og hegning er også mulige, men stærkt ressourcekrævende indsatser, som evt. kan overvejes gennemført på øer og velafgrænsede lokaliteter i fuglebeskyttelsesområder, hvor der er gennemført Vibevenlig drift, men hvor bestanden af Viber desuagtet er ved at gå til grunde.

Angelstam et al. (2022) beskriver, hvorledes der gennem at skabe bedre forhold for 'flagskibs-' eller 'paraplyarter' som f.eks. Stor Kobbersneppe og Brushane samtidig også skabes bedre vilkår for Vibe, og at det kan virke positivt tilbage på beskyttelsen af flagskibsarterne gennem Vibernes aggressive bortskræmning af prædatorer. De beskriver samtidig, hvorledes hele processen med at skabe forbedrede levevilkår hænger uløseligt sammen med socioøkonomiske forhold – herunder landbrugsmæssige tilskudsordninger.

Hvorfor holde afstande til hegn og skovbryn m.v. ved anlæg af Vibe-biotoper

Særligt hvad angår spørgsmålet om hegn, lunde og vildtremiser dokumenterede *Bertholdt et al. 2017* ved studier af fire våde græslandsområder i Østengland, at Viber anlagde reder i signifikant længere afstand fra smålunde og skove, end man kunne forvente ved tilfældigheder, men forskerne kunne omvendt ikke finde belæg for, at prædationen rent faktisk var højere på reder, der lå nærmere skov end andre reder.

Forfatterne konkluderer, at i og med at Viberne åbenbart alene på grund af frygten for prædatorer knyttet til skov vrager ellers egnede ynglepladser, er det i sig selv med til at reducere antallet af ynglepar i et givent landskab med skove/lunde.

Berg et al. (2012) fandt rent faktisk, at redeoverlevelsen var signifikant højere i reder, der lå >50 meter fra træer og hegn, der egnede sig som overvågningsposter for rov- og kragefugle, end i reder, der lå nærmere.

Et review over effekterne af forskellige landskabelementers begrænsning af ynglehabitater for engfuglearterne Strandskade, Vibe og Stor Kobbersneppe (*van der Vliet et al. 2010*) finder, at beplantninger ('Plantations') har en effekt på yngletætheden for Vibe på en afstand ud til 300 m og landejendomme ud til 250-630 m.

Dalgaard et al. (2020) angiver med kilde i *Chamberlain (2009)*, at de højeste tætheder af viber findes, hvor områderne ikke ligger i nærheden af skov, levende hegn og fritstående træer, der benyttes af rovfugle og kragefugle som udkigsposter, og citerer *Sheldon et al. (2007)* for, at afstanden til træbevoksede arealer bør være mindst 50 m og gerne mere.

Tiltrækker redeafmærkninger ikke blot ræven?

Det har været drøftet, hvorvidt afmærkning af reder (med henblik på at landmanden kan beskytte dem under markarbejde) kan bidrage til øget prædation.

Et hollandsk studie (*Kragten, Nagel & de Snoo 2008*) viste således, at opmærkning af Vibereder førte til signifikant færre ødelæggelser af kuld ved markarbejde i forsøgsområder *med* mærkning, sammenholdt med referenceområder *uden* mærkning, men at den overordnede succesrate ikke var signifikant forskellig, og fandt en vis evidens for, at det kunne skyldes, at de mærkede reder hyppigere udsattes for prædation.

Et tjekkisk studie (*Zámečník et al. 2018*) konkluderer imidlertid efter overvågning i 2.004 rededage af 52 afmærkede og et tilsvarende antal kontrol-reder, at selve mærkningen *ikke* øgede redeprædationen. Reder fundet tidligt i rugeforløbet var generelt mere udsat for ødelæggelse, uanset tilstedeværelsen af markering. Undersøgelsen viser, at det er muligt for jordrugende fugle med en tilpasset afmærkning at balancere forholdet positivt mellem risikoen for ødelæggelse fra landbrugsmaskiner og øget redeprædation.

På baggrund af disse studier anbefales i Vibefolderen en 'sikkerhedsafstand' på 10 meter før og efter reden, hvis redemarkering anvendes.

Plard et al. (2020) har undersøgt effekten af redeafmærkning på hollandske og tyske marker, og fandt at den havde en positiv effekt på klækningssuccesen, men ikke på ungeoverlevelsen (der afhænger af fødeudbud og prædationstryk). Forfatterne mener derfor ikke, at redeafmærkning kan stå alene som instrument til at vende tilbagegangen til fremgang, og har beregnet, at selv om alle reder i Holland blev mærket, ville det kun føre til en populationstilvækst på 2%. De finder derfor, at beskyttelsesindsatsen skal prioritere reduktion i prædation og forbedring af ynglehabitaterne gennem fremme af heterogen sværstruktur, der kombinerer høj vegetation som skjulesteder og lav/åben vegetation som fourageringsarealer.

Det må dog understreges, at f.s.v.a. rækkeafgrøder, der som frøspinat kræver radrensning i Vibernes rugeperiode, vil redemarkering – subsidiært en velinstrueret og opmærksom traktorfører - være en forudsætning for kuldenes overlevelse, sådan som det er beskrevet hos *Andersen (2020)* og citeret ovenfor.

Regler og økonomi

Dalgaard et al. 2020 har, p. 47 f, beregnet de drifts- og samfundsøkonomiske omkostninger ved udtag af vibelavninger, samt påpeget de uklare regler for hektarstøtte på således udtagne arealer.

Specielt hvad driftsøkonomien angår, bemærker forfatterne, *"at når vibelavningerne er naturligt opståede, og landbrugeren har omkostninger til eftersåning, så vil omkostningerne ved at opretholde vibelavningen være lavere, måske vil det endda være positivt for landbrugeren økonomi, at få lov til at opretholde bare pletter af en vis størrelse, om end pletter på en størrelse af 2 ha måske oftest vil medføre visse offeromkostninger"*.

Afsnittet gengives nedenfor i sin helhed (med vores fremhævninger i kursiv):

"Vibelavninger optræder på dyrkningsfladen hvor der periodevist er stærkt vandlidende forhold og de bliver derfor naturligt etablerede. De driftsmæssige omkostningerne ved vibelavninger er således den arealmæssige offeromkostning (1.883 kr./ha) og evt. offeromkostningen ved tabt harmoniareal (200 kr./ha) som i alt sættes til 2.083 kr./ha. Da vibelavningerne ofte er naturligt placeret på vandlidende arealer, med en relativ begrænset udbredelse, hvor jorden først er tjenlig til jordbehandling og såning senere end øvrige dele af marken, vil offeromkostningerne i mange tilfælde være lavere, end de her anførte.

Hvis arealerne er permanent vandlidende er de ikke støtteberettigede. Men arealer der er interessante for viber er ofte arealer, der kun midlertidigt er vandlidende i løbet af vinteren og det tidlige forår.

Det kan muligvis få støttemæssige konsekvenser for en landbruger, hvis en større (end 100 m²) plet i marken er gået ud (f.eks. en plet i en vintersædsmark der går ud i løbet af vinteren) og der ikke foretages yderligere aktivitet på arealet før såning af vårsæd året efter. *En evt. løsning på dette kunne være at gøre aktivitetskravet på omdriftsarealer til et aktivitetskrav inden for en toårig periode, som det er tilfældet med blomsterbrak og som det måske bliver tilfældet med slåningsbrak.*

Kommunikationen omkring reglerne er i øvrigt uklar f.eks. står der i vejledningen omkring lærkepletter (LBST, 2020 [formuleringen er fastholdt i LBST, 2022]) at: *"Lærkepletter er tørre/bare pletter i en tilsået/fremspiret mark, hvor der ikke er etableret plantedække"* og efter følgende står der at: *"De enkelte lærkepletter må maksimalt være 100 m²"*, det er meget nærliggende at fortolke disse to tekstbider som følger: De enkelte bare pletter i en tilsået/fremspiret mark, hvor der ikke er etableret plantedække må

maksimalt være 100 m², og det er nærliggende af fortolke dette som en hindring for at opretholde en potentiel vibelavning der er over 100 m².

Reglerne omkring de 100 m² går reelt på et krav om landbrugsaktivitet på delarealer der overstiger 100 m² men kan som vejledningsteksten er formuleret let misforstås til at handle om plantedække, til skade for natur, erhvervs- og samfundsøkonomi. Aktivitetskravet kan dog også i sig selv være en hindring af at naturligt / spontant opståede vibelavninger bevares en sæson.

Med udgangspunkt i en driftsøkonomisk omkostning af vibelavninger beregnet til 2.083 kr./ha, kan den tilsvarende velfærdsøkonomiske omkostning beregnes ved at gange den driftsøkonomiske omkostning med nettoafgiftsfaktoren på 1,28, hvorved den velfærdsøkonomiske omkostning bliver 2.666 kr./ha vibelavning. *Det bemærkes at når vibelavningerne er naturligt opståede, og landbrugeren har omkostninger til eftersåning, så vil omkostningerne ved at opretholde vibelavningen være lavere, måske vil det endda være positivt for landbrugeren økonomi, at få lov til at opretholde bare pletter af en vis størrelse, om end pletter på en størrelse af 2 ha måske oftest vil medføre visse offeromkostninger.*"

Det skal bemærkes, at de økonomiske beregninger helt udelader værdisætning af de økosystem-tjenester, som et øget naturindhold i agerlandet kunne give anledning til (eksempelvis som opfostrings- og overlevelseshabitat for naturlige fjender til skadegørere på den dyrkede flade). *Pywell et al. (2016)* har eksempelvis i et fuldskala-studie vist, at det sammenlagte afgrøde-udbytte faktisk øgedes trin for trin over en seks-årig forsøgsperiode, hvor kun de lavtydende 3-8% af randene på 50-60 ha store markblokke blev anvendt til at skabe wild-life-venlige habitater (kunne lige så vel have været vibelavninger).

Litteratur:

Angelstam, P., Manton, M., Stjernquist, I., Gunnarsson, T.G., Ottvall, R., Rosenberg, M., Thorup, O., Wedholm, P., Elts, J. & Gruberts, D. (2022) Barriers and bridges for sustaining functional habitat networks: A macroecological system analysis of wet grassland landscapes. *Ecology and Evolution*. 2022; 12:e8801.<https://doi.org/10.1002/ece3.8801>

Andersen, Niels 2011: *Vibeforår i landbrugslandet*. Webpublikation, tilgængelig [her på Sydfynsnatur.dk](http://www.syd-fyns-natur.dk) hjemmeside.

Andersen, N. 2012: [Vibeforår i landbrugslandet](http://www.syd-fyns-natur.dk). Pandion 11.05.2012.

Andersen, N. 2013: *Vibeforår i landbrugslandet* – Opdatering 2013. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF Fyns hjemmeside](http://www.dof-fyns.dk)

Andersen, N. 2014: *Vibe-alarm!* Webpublikation, tilgængelig [her på DOF Fyns hjemmeside](http://www.dof-fyns.dk).

Andersen, N. 2015: *Et lille lys i mørket*. Opdatering 2015 af Vibeforår landbrugslandet. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF Fyns hjemmeside](http://www.dof-fyns.dk).

Andersen, N. 2016: *Jo vådere, jo Vibere...* Opdatering 2016 af Vibeforår i landbrugslandet. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF Fyns hjemmeside](http://www.dof-fyns.dk).

Andersen, N. 2017: *Vibetørke. Vibeforår i landbrugslandet*, opdatering 2017. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF Fyns hjemmeside](http://www.dof-fyns.dk).

Andersen, N. 2018: *Hver Vibe tæller... Vibeforår i landbrugslandet*. Opdatering 2018. Webpublikation, tilgængelig [her på Snatur](http://www.snatur.dk).

- Andersen, N. 2019: *I Vibens tjeneste. Vibeforår i landbrugslandet*, opdatering 2019. Webpublikation, tilgængelig [her på DOF Fyns hjemmeside](#).
- Andersen, N. 2020: *Vibeforår i landbrugslandet*. Opdatering 2020. Nu på rødlisten. Webpublikation tilgængelig [her på DOF-Fyns hjemmeside](#).
- Andersen, N. 2021: *Vibeforår i landbrugslandet. Ørken med vilje*. Webpublikation, tilgængelig her på DOFs publikationsbase: <https://pub.dof.dk/artikler/2479/download/2021-vibeforaar-i-landbrugslandet-2021>
- Ausden, M., A. Rowlands, W.J. Sutherland. & R. James. 2003: Diet of breeding Lapwing *Vanellus vanellus* and Redshank *Tringa totanus* on coastal grazing marsh and implications for habitat management. *Bird Study*, **50**, 285-293.
- Baines, D. 1990: The roles of predation, food and agriculture practice in determining the breeding success of the Lapwing *Vanellus vanellus* on upland Grasslands. *J. Anim. Ecol.* **59**, 915-929
- Beintema A.J. 1991: Status and conservation of meadow birds in the Netherlands. *Wader Study Group Bulletin* **61**. Supplement 12-13.
- Beintema, A.J., J.B. Thissen, D. Tensen & G.H. Visser 1991: Feeding ecology of Charadriiform chicks in agricultural grassland. *Ardea*, **79**, 31-44.
- Berg, Å., T. Lindberg & K.G. Kallebrink, 1992: Hatching succes of Lapwings on farmland: differences between habitats and colonies of different sizes. *Journal of Animal Ecology*, **61**, 469-476.
- Berg, Å. 1993: Habitat selection by monogamous and polygamous Lapwings on farmland - the importance of foraging habitats and suitable nest sites. *Ardea*, **81**, 99-105.
- Berg Å., Jonsson M., Lindberg T. & Källebrink K.G. 2002: Population dynamics and reproduction of northern lapwings *Vanellus vanellus* in a meadow restoration area in central Sweden. *Ibis*, **144**, 131-140
- Bertholdt, N.P., J.A. Gill, R.A. Laidlaw & J. Smart 2017: Landscape effects on nest site selection and nest success of Northern Lapwing *Vanellus vanellus* in lowland wet grasslands. *Bird Study*, **64**, NO. 1, 30-36.
- Blomqvist, D. & Johansson, O.C. 1995: Trade-offs in nest site selection in coastal populations of Lapwings *Vanellus vanellus*. *Ibis*, **137**: 550–558.
- Blomqvist, D., Johansson, O.C. & Göttmark, F. 1997: Parental quality and egg size affect chick survival in a precocial bird, the Lapwing *Vanellus vanellus*. *Oecologia*, **110**: 18–24.
- Breeuwer, A.J.G., F. Berendse, F.Willems, R. Foppen, W. Teunissen, H. Schekkerman & P.W. Goedhart. 2009: Do meadow birds profit from agri-environment schemes in Dutch agricultural landscapes? *Biological Conservation*, **142**, 2949-2953.
- Busch, M., Katzenberger, J., Trautmann, S., Gerlach, B., Schmeister, R. & Sudfeldt, C. 2020: Drivers of population change in common farmland birds in Germany. *Bird Conservation International*, p. 1-20 BirdLife International, 2020 doi:10.1017/S0959270919000480
- Byrkjedal, I. & D.B.A. Thompson 1998: Tundra Plovers: The Eurasian, Pacific and American Golden Plovers and Grey Plover. T. & AD Poyser. London.

Chamberlain et al. 2009: Bird use of cultivated fallow "Lapwing plots" within English agri-environment schemes. *Bird Study*, **56**, 289-297.

Christensen, J. 2020: Den Bornholmske Vibebestand 2020. *Gaddisjrn*, **41**(2), 4-12.

Cramp, S. & K.E.I. Simmons (eds) 1982: *The Birds of Western Palearctic* vols. II & III. Oxford University Press. Oxford

Dalgaard, T., Jacobsen, M, N., Odgaard, V. M., Pedersen, F. B., Strandberg, B., Bruus, M., Ejrnæs, R., Schmidt, K. I., Johansen, K. V., Callesen, M. G., Pedersen, F. M., Schou, J.S. 2020: *Biodiversitetsvirkemidler på danske landbrugs- og skovrejsningsarealer*. Aarhus Universitet. DCA – Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug. 198 s. - DCA rapport nr. 178 <https://dcapub.au.dk/djfpdf/DCArapport178.pdf>

DCE 2019: *Status og udvikling i fuglebestande i Danmark – 2019. Fuglebeskyttelsesdirektivets Artikel 12-rapportering*. Notat og rapportering tilgængelig her: <https://dce.au.dk/aktuelt/nyheder/nyhed/artikel/udviklingen-i-de-danske-fuglebestande/>

Dicks, L.V., J.E. Ashpole, J. Dänhardt, K. James, A. Jönsson, N. Randall, D.A. Showler, R.K. Smith, S. Turpie, D.R. Williams & W.J. Sutherland. 2019: *Farmland Conservation Pages 291-330* in: W.J. Sutherland, L.V. Dicks, N. Ockendon, S.O. Petrovan & R.K. Smith (eds) *What Works in Conservation 2019*. Open Book Publishers, Cambridge, UK.

Durant, D., T. Muriel, E. Kernéis, & H. Fritz. 2008: Management of agricultural wet grasslands for breeding waders: integrating ecological and livestock system perspectives—a review. *Biodiversity and Conservation*, **17**, 2275-2295.

Düttmann, H., Grande, C. & Düttmann, J. 2018: Flash in the pan: how grassland renewal affects reproduction of Northern Lapwings *Vanellus vanellus*. *Bird Study*, **65**:4, 516-524, DOI: 10.1080/00063657.2018.1561644

Edwards, C.A. 1984: *Changes in agricultural practice and their impact on soil organisms*. In: Jenkins 1984 (ed.) *Agriculture and the Environment*. Institute of Terrestrial Ecology. Cambridge.

Eglinton, S.M., M. Bolton, M.A. Smart, W.J. Sutherland, A.R. Watkinson & J.A. Gillet. 2010: Managing water levels on wet grasslands to improve foraging conditions for breeding northern lapwing *Vanellus vanellus*. *Journal of Applied Ecology*, **47**, 451-458.

Elliot, R.D. 1985: The exclusion of avian predators from aggregations of nesting Lapwings (*Vanellus vanellus*). *Animal Behavior*, **33**, 38-314.

Elmeros, M., Therkildsen, O.R., Strandberg, B. & Kryger, P. 2014: *Betydning af slåning af brakarealer for hhv. råvildt, harer, jordrugende fugle, bier og fødegrundlag for vilde dyr*. Notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi 8. juli 2014.

Eskildsen, A.E. & Holbeck, H.B. 2020: *Landmanden som naturforvalter*. SEGES.

Eskildsen, D.P., Vikstrøm, T. & Jørgensen, M.F. 2021: *Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2020*. Årsrapport for Punkttællingsprogrammet. Dansk Ornitologisk Forening.

Ettrup, H. & Bak, B. 1985: Nogle træk af danske Vibers *Vanellus vanellus* yngleforhold. *Dansk Orm. Foren. Tidsskr.* **79**, 43-55.

Ettrup, H. 1989: Vibe, *Vanellus vanellus* i: Meltofte, H. og Fjeldså, J. (red): Fuglene i Danmark, Bd. 1. Gyldendal.

European Commission 2009: *European Union Management Plan 2009-2011, Lapwing, Vanellus vanellus*. Technical Report – 2009 – 033. Tilgængelig her på Kommissionens hjemmeside:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/hunting/docs/Lapwing%20EU_MP.pdf

Fox, T 2004: Has Danish agriculture maintained farmland bird populations? *Journal of Applied Ecology*, **41**, 427-439.

Franks, E, Roodbergen, M., Teunissen, W., Cotton, A.C. & Pearce-Higgins, J.W. 2018: Evaluating the effectiveness of conservation measures for European grassland-breeding waders. *Ecology and Evolution*, 2018;8:10555–10568.

Galbraith, H. 1988a: Effects of agriculture on the breeding ecology of Lapwings *Vanellus vanellus*. *Journal of Applied Ecology*, **25**, 487-503.

Galbraith, H. 1988b: Effects of egg size and composition on the size, quality and survival of Lapwing (*Vanellus vanellus*) chicks. *J. Zool.* **214**: 383–398.

Gilroy, J. J., G. A-Q. Anderson, P.V. Grice, J.A. Vickery. & W.J. Sutherland 2010: Mid-season shifts in the habitat associations of Yellow Wagtail *Motacilla flava*, breeding in arable farmland. *Ibis* **152**, 90-104

Gilroy, J.J., G. A-Q. Anderson, J.A. Vickery, P.V. Grice & W.J. Sutherland 2011: Identifying mismatches between habitat selection and habitat quality in a ground-nesting farmland bird. *Anim. Conserv.*, **14**, 620-629

Hegy, Z. & L. Sasvári. 1998: Components of fitness in Lapwings *Vanellus vanellus* and Black-tailed Godwits *Limosa limosa* during the breeding season: do female body mass and egg size matter? *Ardea*, **86**, 43-50.

Howard, E. 1920: *Territory in Bird Life*. Collins. London.

Hundebøl, N.R.G. & Axelsen. J.Aa. 2022: Eurasian Skylarks in conservation agriculture. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* **116**, 17-24.

Jacobsen, S.K., L. Sigsgaard & P. Jensen 2019: Biodiversitet og Conservation Agriculture? – MOMENTUM+ 4:12-15.

Johansson, O.C. & D. Blomquist. 1996: Habitat selection and diet of Lapwing *Vanellus vanellus* chicks on coastal farmland in SW Sweden. *Journal of applied Ecology*, **33**, 1030-1040.

Jørgensen, T. H. 2017: Can reduced tillage in spring barley (*Hordeum vulgare*, L.) fields lead to a higher density of beneficial predators and thereby a natural regulation of insect pests? Specialrapport, Institut for Bioscience, Aarhus Universitet

Kahlert, J., P. Clausen & J. Hounisen 2007: Response of breeding waders to agri-environmental schemes may be obscured by effects of existing hydrology and farming history. *Journal of Ornithology*, **148**, 287-293.

Keller, V., Herrando, S., Vorisek, P. et al. 2020: *European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change*. European Bird Consensus Council & Lynx Edicions, Barcelona.

Klomp, H. 1954: Die terreikus van der Kievit *Vanellus vanellus* (L.). *Ardea* **42**: 1–139.

- Kragten, S. & G.R. de Snoo 2007: Nest success of Lapwings *Vanellus vanellus* on organic and conventional arable farms in the Netherlands. *Ibis*, **149**, 742-749.
- Kragten, S., J.C. Nagel & G.R. de Snoo 2008: The effectiveness of volunteer nest protection on the nest success of northern lapwings *Vanellus vanellus* on Dutch arable farms. *Ibis*, **150**, 667-673
- Laidlaw, R.A., Smart, J., Smart, M.A. & Gill, J.A. 2017: Scenarios of habitat management options to reduce predator impacts on nesting waders. *Journal of Applied Ecology*, **54**, 1219–1229
- LBST - Landbrugsstyrelsen 2020: Vejledning om grundbetaling 2020 og generel vejledning om at søge direkte arealstøtte. Miljø- og Fødevarerministeriet, Landbrugsstyrelsen.
- LBST - Landbrugsstyrelsen 2022: Vejledning om grundbetaling 2022 og generel vejledning om at søge direkte arealstøtte. Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Landbrugsstyrelsen.
- Lundberg, D. 2009: Lapwing *Vanellus vanellus* breeding in a forest clear-cut. *Ornis Svecica*, **19**(1): 57–59. (In Swedish with English summary.)
- MacDonald, M.A. & M. Bolton 2008: Predation of Lapwing *Vanellus vanellus* nests on lowland wet grassland in England and Wales: effects of nest density, habitat and predator abundance. *J. Ornitol.* **149**, 555-563.
- Madden, C.F., B. Arroyo & A. Amari 2015: A review of the impacts of corvids on bird productivity and abundance. *Ibis*, **157**, 1-16.
- Mason, L.R., R.J. Kennerley, G.J.M. Hirons & R.D. Sheldon 2013: The use of predator-exclusion fencing as a management tool improves the breeding success of waders on lowland wet grassland. *Journal for Nature Conservation*, **21**, 37-47.
- Mason, L.R. & S.M. MacDonald 1999: Habitat use by Lapwings and Golden Plovers in a largely arable landscape. *Bird Study*, **46**, 89-99.
- Meltofte, H. 2016: Kragefugle påvirker normalt ikke bestandene af byttedyr. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* **110**, 185 [oversættelse af abstract for *Madden et al.* 2015].
- Meltofte, H., O. Amstrup, T. Leuenhagen Petersen, F. Rigét & A.P. Tøttrup 2018: Trends in breeding phenology across ten decades show varying adjustments to environmental changes in four wader species. *Bird Study*, DOI: 10.1080/00063657.2018.1444014
- Meltofte, H., Dinesen, L., Boertmann, D. & Mortensen, P.H. 2021: Danmarks fugle gennem to århundreder. *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* **115**: 1-184.
- Midtgaard, L. 2020: *PARTRIDGE: et EU-projekt om marknatur*. Præsentation fra Danmarks Jægerforbund på Økologisk Landsforenings seminar 04.02.2020, 'Er der stadig liv i marknaturen?'
- Moeslund, J.E., B. Nygaard, R. Ejrnæs, N. Bell, L.D. Bruun, R. Bygebjerg, H. Carl, J. Damgaard, E. Dylmer, M. Elmeros, K. Flensted, K. Fog, I. Goldberg, H. Gønget, F. Helsing, M. Holmen, P. Jørum, J. Lissner, T. Læssøe, H.B. Madsen, J. Misser, P.R. Møller, O.F. Nielsen, K. Olsen, J. Sterup, U. Søchting, P. Wiberg-Larsen & P. Wind 2019: *Den danske Rødliste 2019*. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. www.redlist.au.dk.
- NABU 2018: *Kiebitze schützen - Ein Praxishandbuch*. NABU Bundesverband, 1. Auflage 11/2018

- Nethersole-Thomson, D. 1982: In Cramp, S. & Simmons, K.E.I. (eds): *The Birds of Western Palearctic* vols. II & III. Oxford University Press. Oxford
- Nethersole-Thomson, D. & M. Nethersole-Thomson 1986: *Waders, their breeding haunts and watchers*. T & AD Poyser. Calton.
- Newton, I. 2017: *Farming and Birds*. Collins New Naturalist Library.
- Oosterveld et al. 2011: Effectiveness of spatial mosaic management for grassland breeding shorebirds. *Journal of Ornithology*, **152**, 161-170.
- Palm, B. 1987: *Danmarks Ynglefugle 1801-1899. Mursejler til Sangfugle*. Eget forlag.
- Pedersen, J.L. & H. Wejdling 2019: Conservation Agriculture, agerhønsene og de andre fugle. *MOMENTUM+*, Nr. 4, 16-20.
- Petersen, B. S. 1996: *The distribution of birds in Danish farmland. An analysis of distribution and population densities of 14 farmland species in relation to habitat, crop and pesticide use*. - Pesticides Research No. 17. Danish Environmental Protection Agency, Copenhagen.
- Plard, F., Bruns, H.A., Cimiotti, D.V., Helmecke, A., Hotker, H., Jeromin, H., Roodbergen, M., Schekkerman, H., Teunissen, W., van der Jeugd, H. & Schaub, M. 2020: Low productivity and unsuitable management drive the decline of central European lapwing populations. *Animal Conservation* **23**, 286–29
- Pywell, R.E., Heard, M.S., Woodcock, B.A. et al. 2016: Wildlife-friendly farming increases crop yield: evidence for ecological intensification. *Proc. R. Soc. B* **282**, 20151740.
- Redfern, C.P.F. 1982: Lapwing nest sites and chick mortality in relation to habitat. *Bird Study*, **29**, 201-208.
- Rickenbach, O., M.U. Gruebler, M. Schaub, A. Koller, B. Naef-Daenzer & L. Schifferli 2011: Exclusion of ground predators improves Northern Lapwing *Vanellus vanellus* chick survival. *Ibis*, **153**, 531-542.
- Roos, S., J. Smart, D.W. Gibbons & J.D. Wilson 2018: A review of predation as limiting factor for bird populations in mesopredator-rich landscapes: a case study of the UK. *Biol. Rev.*, **93**(4), :1915-1937.
- RSPB. Faktaark 1 "Farming for birds - Lapwing".
URL: https://www.rspb.org.uk/Images/lapwing_england_tcm9-207562.pdf
- RSPB. Faktaark 2 "Farming for birds in Wales – Lapwing".
URL: https://www.rspb.org.uk/Images/Englishlapwings1_tcm9-133256.pdf
- RSPB. Faktaark 3 "Skylark"
URL: <https://www.rspb.org.uk/our-work/conservation/conservation-and-sustainability/farming/advice/helping-species/skylark>
- Sabatier, R., Durant, D., Ferchichi, S., Haranne, K., Léger, F. & Tichit, M. (2015) Effect of cattle trampling on ground nesting birds on pastures: an experiment with artificial nests. *European Journal of Ecology*, **1**(2): 5-11, doi: 10.1515/eje-2015-0012
- Schmidt, J.-U., M. Dämmig, A. Eilers. & W. Nachtigall 2016: *Das Bodenbrüterprojekt im Freistaat Sachsen 2009-2013. Zusammenfassender Ergebnisbericht*. Schriftenreihe des LfULG, Heft 4/2015.
- Schmidt, J.-U., A. Eilers, M. Schimkat, J. Krause-Heiber, A. Timm, S. Siegel, W. Nachtigall & A. Kleber. 2017: Factors influencing the success of within-field AES fallow plots as keysites for the Northern Lapwing

Vanellus vanellus in an industrialised agricultural landscape of Central Europe. *Journal for Nature Conservation*, **35**, 66-76.

Schmidt, J.-U. 2018: *Kiebitzinseln in der Agrarlandschaft Von der Störstelle zum Habitat*. Springer Vieweg. Dresden.

Seymour, A.S., Harris, S., Ralston, C. & White, P.C.L. 2003: Factors influencing the nesting success of Lapwings *Vanellus vanellus* and behaviour of Red Fox *Vulpes vulpes* in Lapwing nesting sites. *Bird Study*, **50**, 39–46.

Sheldon, R., M. Bolton, S. Gillings & A. Wilson 2004: Conservation management of Lapwing *Vanellus vanellus* on lowland arable farmland in the UK. *Ibis*, **14**, 41-49.

Sheldon, R.D., Chaney, K. & Tyler, G.A. 2005: Factors affecting nest-site choice by Northern Lapwing *Vanellus vanellus* within arable fields – the importance of crop structure. *Wader Study Group Bulletin*, **108**, 47–52.

Sheldon, R.D., K. Chaney. & G.A. Tyler 2007: Factors affecting nest survival of Northern Lapwings *Vanellus vanellus* in arable farmland: an agri-environment scheme prescription can enhance nest survival. *Bird Study*, **5**, 168-175.

Shrubb, M. & P.C. Lack 1991: The numbers and distribution of Lapwings *V. vanellus* in England and Wales in 1987. *Bird Study*, **3**, 20-37.

Shrubb, M. 2007: *The Lapwing*. T & AD Poyser. London.

Smart, J., M. Bolton, F. Hunter, H. Quayle, G. Thomson & R.D. Gregory 2013: Managing uplands for biodiversity: Do agri-environment schemes deliver benefits for breeding lapwing *Vanellus vanellus*? *Journal of Applied Ecology*, **50**, 794-804.

Smith R.K., A.S. Pullin, G.B. Stewart & W.J. Sutherland 2010: Effectiveness of predator removal for enhancing bird populations. *Conservation Biology*, **24**, 820-829.

Spencer, K.G. 1953: *The Lapwing in Britain*. Brown & Sons. London and Hull.

Søby, J.M. 2020: *Effects of agricultural system and treatments on density and diversity of plant seeds, groundliving arthropods, and birds*. Master thesis, MSc in biology, Aarhus University.

Thorup, O. 2018: Population sizes and trends of breeding meadow birds in Denmark. *Wader Study* **125**(3), 175–189.

Thorup, O. & Bregnballe, T. 2021: *Ynglefuglene på Tipperne*. Fugleåret 2020 p. 198-204. Dansk Ornitologisk Forening.

Tucker, G.M., Davies, S.M. & Fuller, R.J. 1994: *The Ecology and Conservation of Lapwings Vanellus vanellus*. UK Nature. Conservation no. 9. Peterborough: Joint Nature Conservation Committee.

van der Vliet, R.E., van Djik, J. & Wassen, M.J. 2010: How different landscape elements limit the breeding habitat of meadow bird species. *Ardea*, **98**, 203-209

Verhulst, J., D. Kleijn & F. Berendsen 2007: Direct and indirect effects of the most widely implemented Dutch agri-environment schemes on breeding waders. *Journal of Applied Ecology*, **44**, 70-80.

Verhulst, J., D. Kleijn, W. Loonen, F. Berendse & C. Smit 2011: Seasonal distribution of meadow birds in relation to in-field heterogeneity and Management. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, **142**, 161-166.

Vickery, J.A, J.T. Tallowin, R.E. Feber, E.A. Asteraki, P.W. Atkinson, R.J. Fuller. & V.K. Brown 2001: The management of lowland neutral grasslands in Britain: effects of agricultural practices on birds and their food resources. *Journal of Applied Ecology*, **38**, 647-664.

Vikstrøm, T. & Moshøj, C.M. et al. 2020: *FUGLEATLAS. De danske ynglefugle udbredelse i 2014-2017*. Lindhardt og Ringhof Forlag A/S, København.

Wejdling, H. 2017: *Biodiversitetsfremmende tiltag i agerlandet - optællinger af fugle, harer og rådyr i marker med og uden vildtplejetiltag*. SEGES.

Zámečník, V., V. Kubelka & M. Šálek 2018: Visible marking of wader nests to avoid damage by farmers does not increase nest predation. *Bird Conservation International*, **28**, Issue 2, 293-30.